

ATATURK
UNIVERSITY
PUBLICATIONS

Advances *in* Women's Studies

Formerly: Atatürk University Journal of Women's Studies

Official journal of Atatürk University Women's Studies Application and Research Center

Volume 4 • Issue 2 • December 2022

EISSN 2822-4426

womensresearch-ataunipress.org

Advances in Women's Studies

Formerly: Atatürk University Journal of Women's Studies
Official journal of Atatürk University Women's Studies Application and Research Center

Editor

Reva BALCI AKPINAR

Department of Nursing Fundamentals, Atatürk University, Faculty of Nursing, Erzurum, Turkey

Associate Editors

Hatice Kübra ERCOŞKUN ŞENOL

Department of Civil Law, Atatürk University, Faculty of Law, Erzurum, Turkey

Fatma KURUDİREK

Department of Child Health and Diseases Nursing, Atatürk University, Faculty of Nursing, Erzurum, Turkey

Emel ZORLUOĞLU AKBEY

Department of English Language and Literature, Erzurum Technical University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey

Editorial Board

Sezer ŞENER KOMSUOĞLU

Retired Faculty Member, Turkey

Funda SİVRİKAYA ŞERİFOĞLU

İstanbul Aydın University, İstanbul, Turkey

Barbara DELL'ABATE ÇELEBİ

Department of Italian Language and Literature, İstanbul University, İstanbul, Turkey

Beyhan BAĞ

Mannheim, Germany

Sibel KÜÇÜKOĞLU,

Department of Nursing, Division of Pediatric Nursery, Selçuk University, Konya, Turkey

İfakat Banu AKÇEŞME

Department of English Language and Literature, Erciyes University, Kayseri, Turkey

Şengül AL KILIÇ

Department of Private Law, Erzincan Binali Yıldırım University, Erzincan, Turkey

Betül KOÇAK

Department of English Language and Literature, Erciyes University, Kayseri, Turkey

Secretary

Ayşe AYDIN

Department of Obstetrics and Gynecology Nursing, Atatürk University, Faculty of Nursing, Erzurum, Turkey

Eda AY

Department of Psychiatric Nursing, Atatürk University, Faculty of Nursing, Erzurum, Turkey

Founder

İbrahim KARA

General Manager

Ali ŞAHİN

Publishing Directors

İrem SOYSAL

Gökhan ÇİMEN

Editor

Bahar ALBAYRAK

Publications Coordinators

Arzu ARI

Deniz KAYA

Irmak BERBEROĞLU

Alara ERGİN

Hıra Gizem FİDAN

Vuslat TAŞ

İrem ÖZMEN

Web Coordinators

Sinem Fehime KOZ

Doğan ORUÇ

Finance Coordinator

Elif Yıldız ÇELİK

Contact

Publisher: Atatürk University

Address: Atatürk University,

Yakutiye, Erzurum, Turkey

Publishing Service: AVES

Address: Büyükdere Cad.,

105/9 34394 Şişli, İstanbul, Turkey

Phone: +90 212 217 17 00

E-mail: info@avesyayincilik.com

Webpage: www.avesyayincilik.com

Advances in Women's Studies

Formerly: Atatürk University Journal of Women's Studies
Official journal of Atatürk University Women's Studies Application and Research Center

AIMS AND SCOPE

Advances in Women's Studies is a scientific, open access, online-only periodical published in accordance with independent, unbiased, and double-blinded peer-review principles. The journal is official publication of the Atatürk University, Women's Studies Application and Research Center and published biannually in June and December. The publication languages of the journal are Turkish and English.

Advances in Women's Studies aims to contribute to the literature by publishing manuscripts at the highest scientific level in research and studies covering all aspects of the women's studies. The journal publishes original articles, reviews, care reports, letters to the editors, and book reviews that are prepared in accordance with ethical guidelines. The scope of the journal includes but not limited to including sociology, philosophy, history, language and literature, art, cultural studies, law, political science, economy, health, play, theater, movie, and other related areas.

The target audience of the journal includes academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies and institutions.

Advances in Women's Studies currently indexed in DOAJ and CNKI.

The editorial and publication processes of the journal are shaped in accordance with the guidelines of the International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE), World Association of Medical Editors (WAME), Council of Science Editors (CSE), Committee on Publication Ethics (COPE), European Association of Science Editors (EASE), and National Information Standards Organization (NISO). The journal is in conformity with the Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing (doaj.org/bestpractice).

Disclaimer

Statements or opinions expressed in the manuscripts published in the journal reflect the views of the author(s) and not the opinions of the editors, editorial board, and/or publisher; the editors, editorial board, and publisher disclaim any responsibility or liability for such materials.

Open Access Statement

Advances in Women's Studies is an open access publication, and the journal's publication model is based on Budapest Access Initiative (BOAI) declaration. All published content is available online, free of charge at <https://womensresearch-ataunipress.org/>. Advances in Women's Studies's content is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY-NC) 4.0 International License which permits third parties to share and adapt the content for non-commercial purposes by giving the appropriate credit to the original work.

From January 2022 onwards, content is licensed under a Creative Commons CC BY-NC 4.0 license. The journal's back content was published under a traditional copyright license however the archive is available for free access.

You can find the current version of the Instructions to Authors at <https://womensresearch-ataunipress.org/>.

Editor: Reva BALCI AKPINAR

Address: Atatürk University, Faculty of Nursing, Erzurum, Turkey

E-mail: atakad@atauni.edu.tr

Publisher: Atatürk University

Address: Atatürk University, Yakutiye, Erzurum, Turkey

Publishing Service: AVES

Address: Büyükderece Cad., 105/9 34394 Şişli, İstanbul, Turkey

Phone: +90 212 217 17 00

E-mail: info@avesyayincilik.com

Webpage: www.avesyayincilik.com

Advances in Women's Studies

Formerly: Ataturk University Journal of Women's Studies
Official journal of Ataturk University Women's Studies Application and Research Center

CONTENTS

RESEARCH ARTICLES

Determination of Breastfeeding Self-efficacy and Happiness Levels of Mothers Büşranur YILMAZ, Hava ÖZKAN	29
A Literature Review on Borderline Personality Patterns of Mothers and Their Children's Sensitivity to Rejection, Anger, and Aggression Haydeh FARAJI, Süeda TARIM	36

REVIEWS

Stockholm Syndrome as Acceptable Violence and the Representation of Women with Stockholm Syndrome in Movies Elif KÜÇÜK DURUR.....	45
A Feminist Debate on Being an Infertile Woman Meryem GÜL.....	49
Acknowledgement of Reviewers	55

Annelerin Emzirme Yeterlilik ve Mutluluk Düzeylerinin Belirlenmesi

Determination of Breastfeeding Self-efficacy and Happiness Levels of Mothers

Büşranur YILMAZ¹
Hava ÖZKAN²

¹Sağlık Bakanlığı, Havza Devlet Hastanesi, Samsun, Türkiye
²Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Erzurum, Türkiye

ÖZ

Bu araştırma, annelerin emzirme yeterlilik ve mutluluk düzeylerinin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı nitelikte yapılmıştır. Araştırma, Erzurum ili Karayazı ilçesinde bulunan üç farklı Aile Sağlığı Merkezinde 19.07.2019–01.03.2020 tarihleri arasında 0–2 yaş arası çocuğu olan 300 emziren anne ile yapılmıştır. Veriler, Anket Formu, Emzirme Yeterlilik Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde; yüzdeler dağılımı, normal dağılım, ortalama, t-testi, Varyans analizi ve Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Annelerin, Emzirme Yeterlilik Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamasının 151,45 ± 11,74 olduğu, Oxford Mutluluk Ölçeği'nden alınan toplam puan ortalamasının ise 152,82 ± 15,04 olduğu saptanmıştır. Emzirme Yeterlilik Ölçeği ile Oxford Mutluluk Ölçeği puan ortalamaları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; emzirme yeterlilik ve mutluluk arasında pozitif yönde ilişki bulunduğu bulunmuştur ($r = ,366$, $p = ,000$). Annelerin, Emzirme Yeterlilik Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamasına göre emzirme yeterlilik ve mutluluk düzeylerinin iyi olduğu saptanmıştır. Annelerin emzirme yeterlilik düzeyi arttıkça mutluluk düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anne, bebek, emzirme, emzirme yeterliliği, mutluluk

ABSTRACT

This research was conducted in a descriptive manner in order to determine the breastfeeding self-efficacy and happiness levels of mothers.

The research was conducted with 300 breastfeeding mothers with children aged 0–2 between 19.07.2019 and 01.03.2020 in three different Family Health Centers in Erzurum's Karayazı district. The data were collected by using the Survey Form, Breastfeeding Self-efficacy Scale, and Oxford Happiness Questionnaire. In evaluating the data, percentage distribution, normal distribution, mean, t-test, analysis of variance, and Pearson correlation analysis were used. It was found that the mean total score obtained by the mothers from the Breastfeeding Self-efficacy Scale was 151,45 ± 11,74, and the total mean score obtained from the Oxford Happiness Questionnaire was 152,82 ± 15,04.

When the relationship between Breastfeeding Self-efficacy Scale and Oxford Happiness Scale mean scores was evaluated, it was found that there was a positive relationship between breastfeeding self-efficacy and happiness ($r = ,366$, $p = ,000$). It was determined that the mothers' breastfeeding proficiency and happiness levels were good according to the total average score they got from the Breastfeeding Self-efficacy Scale and the Oxford Happiness Scale. It was determined that as the breastfeeding self-efficacy level of the mothers increased, their happiness level increased.

Keywords: Mother, baby, breastfeeding, breastfeeding self-efficacy, happiness

Giriş

Doğum sonu dönemde anneler, güven vermeyi, bebek bakımını, özgüveni, güvensizliği, başarıyı, mutluluğu öğrenirler ve bu dönemdeki ilk işleri emzirmektir (Yıldız, 2008). Doğum sonrası en geç 30 dakika-1 saat içerisinde bebekler emzirilmelidir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) annelerin doğumdan itibaren bebeklerini ilk altı ay sadece anne sütü ile beslemelerini ve uygun tamamlayıcı gıdalarla birlikte 2 yaşına kadar anne sütüne devam etmelerini

Bu makale, Büşranur YILMAZ'ın Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received: 17.11.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 02.12.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Hava ÖZKAN
E-mail: havaoran@atauni.edu.tr

Cite this article as: Yılmaz, B., & Özkan, H. (2022). Determination of breastfeeding self-efficacy and happiness levels of mothers. *Advances in Women's Studies*, 4(2), 29-35.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

önermektedir (UNICEF, 2018; WHO, 2018). Anne sütünün bebeklerin bağışıklık sistemi, sosyal ve psikolojik gelişimi, yeterli ve dengeli beslenmesi, bebek morbilite ve mortalite oranlarını azaltması gibi etkisi oldukça fazladır (Doğan Merih ve ark., 2014; Gönener ve ark., 2010). Anne sütü bebeklerin ölüm ve akut-kronik hastalık riskini azaltır. Bebeklerin büyüme ve gelişmesinin sağlıklı olmasına yardımcı olur, sindirimi kolaydır, güven sağlar, bağışıklığını geliştirir, anneye bağlılığını artırır. Diğer yandan ekonomik, hazırlanışı kolay, prebiyotik ve probiyotik bakterilerce zengin ve pratiktir (Çakmak & Demirel Dengi, 2019).

Emzirmek anne sütünün artmasını sağlar. Anne sütünün artması için annelerin düzenli ve kaliteli uyku, sık sık emzirme, psikolojik hissiyat (bebeğini düşünmesi, kokusunu duyması, fotoğraflarına bakmak, vs.), meme uyarımı, eşin sıcak yaklaşımı, sağlıklı beslenmesi ve bol su tüketimi gereklidir. Doğum öncesi ve doğum sonrası dönemde annelerin emzirme konusunda bilgilendirilmesi emzirme süresini uzatabilir (Irmak, 2016). Anne sütünün kalitesi ve içeriği, saklama koşulları, hangi besin ve içeceklerin süt yapımını desteklediği, yolculuk esnasında veya akraba ziyaretlerinde bebeğini nasıl besleyebileceği anlatılmalıdır. Mama ve anne sütünün yarar ve zararları karşılaştırılmalıdır. Annelerin kendi seçimlerini yapmaları gözlemlenmelidir. Ek gıdaya ne zaman geçilmeli, bebeklere su ne zaman verilmeli gibi doğru bilinmesi gereken bilgiler anlatılmalıdır (Gönener ve ark., 2010).

Anneler doğum sonu dönemde fizyolojik değişiklikler haricinde duygusal değişikliklere de maruz kalabilirler (Beydağ, 2007). Duygusal değişiklikler annelik hüznü, doğum sonu depresyon ve doğum sonu psikozdur. Bu gibi psikolojik değişiklikler görülmesi için bebek bakımı, doğum sonu psikoloji, annenin fiziksel yaralarının iyileşmesi, yeni vücuduna adapte olması, emzirme, ten tene temas, aile planlaması yöntemleri, doğum sonu beslenme, bebeğin gelişim aşamaları gibi birçok konuda sağlık personelinin engin tecrübelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple yeterli bilgi düzeyine sahip sağlık personelleri anne adaylarına eğitimleri sık tutmalıdır (Yıldız, 2008). Emzirme süreci bebeğin ve annenin psikolojik bir bağ oluşturmasını, bebeğin anneye olan güveninin artmasını, annenin şefkatli ve koruyucu kollarında mutluluğunu artırır (Doğan Merih ve ark., 2014).

Emzirmenin anneye fizyolojik yararı yanında, psikolojik yönden sağladığı yararlar; annede doyum ve mutluluk yaratmakta, mutluluğu bebeğine yansımakta ve anne bebek temasını güçlendirmektedir (Topal ve ark., 2017). Bebeği okşamak, ona dokunmak, anne ve bebeğin birbirlerinin davranışsal ifadelerini, ihtiyaçlarını anlamalarını sağlar. Aralarındaki bağ, ten teması ve yakınlığı annenin bebeğini beslerken yaşadıklarıyla pekişir. Emzirme, anne ile bebek arasında yakın, sevgi dolu bir ilişki kurulmasını kolaylaştırır. Bu da anneyi duygusal olarak tatmin eder. Emzirme, annenin mutluluğunu bebeğine yansıtmasını sağlayan, anneye zevkli ve huzurlu bir dönem yaşatan süreçtir. Bebeğin teması, kokusu ve sıcaklığı annede somatosensoriyel uyarı sağlayarak gevşeme ve antistres etkisi oluşturur (Annagür & Annagür, 2012). Dolayısıyla, emzirme, anne için doğal bir sakinleştiricidir. Annede psikolojik rahatlığa yol açar ve annenin kendini daha iyi hissetmesini sağlar (Topal ve ark., 2017).

Emzirme özyeterlilik ve mutluluk üzerine bağımsız çalışmalar vardır ancak hem emzirme özyeterlilik hem de mutluluğu birlikte değerlendiren bir araştırmaya rastlanılmadığından dolayı bu araştırma yapılmıştır. Araştırma, annelerin emzirme yeterlilik ve mutluluk düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Yöntemler

Araştırmanın Türü

Araştırma, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı olarak yapılmıştır.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Erzurum ili Karayazı ilçesi Toplum Sağlığı Merkezi'ne bağlı üç farklı Aile Sağlığı Merkezi'nde 19.07.2019–01.03.2020 tarihleri arasında yapılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Erzurum ili Karayazı ilçesindeki tüm aile sağlığı merkezleri evreni oluşturmuştur. Örneklemini ise Karayazı Merkez ASM, Göksu ASM ve Elmalidere ASM'de 0–2 yaş çocuk izlemleri için kayıtlı olan emziren anneler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklem büyüklüğünü belirlemek için evreni bilinen örneklem yöntemi ile yapılan hesaplamada %5 hata payında 0,05 anlamlılık düzeyinde %95 güven aralığında 300 emziren anne alınması gerektiği hesaplanmıştır.

Örnekleme dahil edilme kriterleri

- 0–2 yaş arası çocuğu olan ve emziren,
- 18–45 yaş arası,
- Görme ve işitme engeli olmayan,
- İletişime ve iş birliğine açık olan,
- Tanılanmış herhangi bir ruhsal bir problemi olmayan anneler,

Veri Toplama Araçları

Veri toplamak için "Anket Formu, Emzirme Yeterlilik Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği" kullanılmıştır.

Anket Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan anket formu emziren annelerin tanıtıcı özelliklerini (yaş, çalışma durumu, eğitim durumu, evlilik süresi, gebelik sayısı, bebek cinsiyeti, emzirme sıklığı gibi) belirleyen sorulardan oluşmuştur.

Emzirme Yeterlilik Ölçeği

Emzirme Yeterlilik Ölçeği (EYÖ), emziren annelerin kendi emzirme yeterliliklerini nasıl değerlendirdiklerini belirlemektedir. Dennis ve Faux, tarafından emzirme özyeterliliğini ölçmek için geliştirilmiş 33 maddeden oluşan, iki alt boyutlu 5'li likert tipinde olan ölçek annenin emzirmeye ilişkin inanış ve davranışlarını içeren maddelere yöneliktir (Dennis & Faux, 1999). Ölçeğin Türkçe geçerlilik güvenilirliği çalışması Başgün Ekşioğlu ve Ceber tarafından yapılmış ve ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,92 olarak belirtilmiştir (Başgün Ekşioğlu & Ceber, 2011). Bu araştırmada ise Cronbach Alpha katsayısı 0,88 olarak bulunmuştur. Ölçekte toplam puan arttıkça emzirme yeterliliği de artmaktadır. Ölçekten en düşük 33, en yüksek 165 puan alınmaktadır.

Oxford Mutluluk Ölçeği

Oxford Mutluluk Ölçeği (OMÖ), Hills ve Argyle (Hills & Argyle, 2002) tarafından geliştirilmiş olup ölçeğin Türkçe uyarlaması Doğan ve Sapmaz tarafından 2012 yılında yapılmıştır (Doğan & Sapmaz, 2012). Ölçek, 28 maddeden oluşan 6'lı likert tipinde bir ölçüm aracıdır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 28, en yüksek puan ise 168'dir. Alınan yüksek puan genel olarak mutluluk düzeyinin yüksek olduğunu gösteresidir. Ölçeğin, Cronbach Alpha değeri 0,86 olarak belirtilmiştir (Doğan & Sapmaz, 2012). Bu araştırmada Cronbach Alpha güvenilirlik değeri 0,92 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler, aile sağlığı merkezlerine gelen, araştırmaya katılmayı kabul eden 0–2 yaş çocuk izlemleri için kayıtlı emziren anneler ile görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Anket Formu, Emzirme

Yeterlilik Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği doldurulmadan önce araştırmacı kendisini tanıtarak, çalışmanın konusu ve amacı hakkında annelere bilgilendirme yapmıştır. Annelere açıklama yapıldıktan sonra formlar araştırmacı tarafından annelerin cevapları doğrultusunda doldurulmuştur. Her bir anne ile görüşme, anket ve ölçekleri doldurma yaklaşık 25–30 dakika sürmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler, SPSS 22.00 paket programı ile değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov – Smirnov testi ile değerlendirilmiş olup verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde; yüzdelik dağılım, ortalama, t-testi, Varyans analizi ve Pearson Korelasyon analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırmanın Değişkenleri

Bağımlı Değişkenler: Emzirme Yeterlilik Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği puan ortalamaları bağımlı değişkenleri oluşturmaktadır.

Bağımsız Değişkenler: Emziren annelerin tanıtıcı özelliklerini kapsayan sorular ise bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın Etik İlkeleri

Araştırmanın yapılabilmesi için Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurul Başkanlığı'ndan ve araştırmanın yapıldığı kurumdan gerekli yazılı izinler alınmıştır. Çalışmaya katılan emziren annelere çalışmanın amacı hakkında bilgi verilip soruları yanıtlanmıştır. Emziren annelere, bilgilerinin gizli tutulacağı ve başka bir yerde kullanılmayacağı konusunda bilgilendirme yapılmış ve çalışmadan istedikleri zaman geri çekilme hakkına sahip oldukları açıklanmıştır. Emziren annelerin çalışmaya gönüllü katılmaları sağlanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılık ve Genellenebilirliği

Araştırmaya görme ve işitme engeli olan annelerin alınmaması, çalışma koşullarından dolayı araştırmacının aile sağlığı merkezinde olmadığı durumlarda annelere ulaşılamaması bu araştırmanın sınırlılığıdır. Araştırmanın sonuçları sadece araştırma kapsamındaki emziren annelere genellenebilir.

Bulgular

Araştırmaya katılanların Emzirme Yeterlilik Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeklerinden aldıkları puan ortalamaları Tablo 1'de sunulmuştur. Annelerin EYÖ toplam puan ortalamasının 151,45 ± 11,74 olduğu, OMÖ puan ortalamasının ise 152,82 ± 15,04 olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Araştırmaya katılan annelerin tanıtıcı özellikleri Tablo 2'de sunulmuştur. Annelerin %60,3'ü 20–29 yaş grubunda, %72,0'si ilkokul mezunu, %92,0'sinin çalışmadığı, %45,3'ünün 0–5 yıl arası evli olduğu, %27,3'ünün gebelik sayısının 5 ve üzeri olduğu, %51,0'inin bebeğinin kız cinsiyete sahip olduğu, %46,7'sinin bebek her istediğinde bebeğini emzirmiş olduğu, %98,0'inin bebeğini emzirirken

Tablo 2.

Annelerin Tanıtıcı Özellikleri ile EYÖ Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Tanıtıcı Özellikler	s	%	$\bar{X} \pm SS$	Test ve p değeri
Yaş Grubu				
19 yaş ve altı	16	5,3	151,56 ± 14,56	$F = 0,20$
20–29 yaş	181	60,3	151,17 ± 11,85	$p > ,05$
30–39 yaş	89	29,7	151,66 ± 11,40	
40 yaş ve üzeri	14	4,7	153,64 ± 9,89	
Eğitimi				
İlkokul	216	72,0	151,75 ± 11,40	$F = 1,44$
Ortaokul	49	16,4	152,40 ± 11,26	$p > ,05$
Lise	13	4,3	151,15 ± 12,96	
Üniversite	22	7,3	146,54 ± 14,79	
Çalışma Durumu				
Çalışıyorum	24	8,0	147,29 ± 15,25	$t = -1,81$
Çalışmıyorum	276	92,0	151,81 ± 11,35	$p < ,05$
Evlilik Süresi				
0–5 yıl	136	45,3	150,80 ± 11,85	$F = 0,74$
6–10 yıl	72	24,0	151,12 ± 12,50	$p > ,05$
11 yıl ve üzeri	92	30,7	152,68 ± 10,99	
Gebelik Sayısı				
1	73	24,4	150,21 ± 11,78	$F = 0,47$
2	55	18,3	150,89 ± 12,45	$p > ,05$
3	50	16,7	151,40 ± 12,38	
4	40	13,3	152,07 ± 11,99	
5 ve üzeri	82	27,3	152,67 ± 10,82	
Bebek Cinsiyeti				
Erkek	147	49,0	150,99 ± 11,54	$t = -0,66$
Kız	153	51,0	151,90 ± 11,95	$p > ,05$
Emzirme Sıklığı				
Bebek her istediğinde	140	46,7	151,47 ± 11,28	$F = 6,98$
0–3 saat arası	127	42,3	153,17 ± 11,11	$p < ,05$
3–6 saat arası	33	11,0	144,75 ± 13,88	
Emzirirken Mutlu Olma				
Mutlu Oluyorum	294	98,0	151,41 ± 11,78	$t = -0,39$
Mutlu Olmuyorum	6	2,0	153,33 ± 10,81	$p > ,05$
Yeterli Emzirdiğini Düşünme				
Düşünüyorum	255	85,0	152,36 ± 11,32	$t = 3,23$
Düşünmüyorum	45	15,0	146,31 ± 12,89	$p > ,05$

mutlu olduğu ve %85,0'inin yeterli emzirdiğini düşündüğü bulunmuştur (Tablo 2).

Araştırmaya katılan annelerin tanıtıcı özelliklerine göre EYÖ puan ortalamaları karşılaştırıldığında; annelerin çalışma durumuna göre EYÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Annelerin, emzirme sıklığına göre EYÖ puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu belirlenmiştir (Tablo 2, $p < ,05$).

Annelerin yaş grubunun, eğitim durumunun, evlilik süresinin, gebelik sayısının, bebek cinsiyetinin, emzirirken mutlu olma

Tablo 1.

Annelerin EYÖ ile OMÖ'den Aldıkları Minimum ve Maksimum Puanlar ile Puan Ortalamalarının Dağılımı

Ölçek	Ölçekten Alınan Puan		Ölçekten Alınan Puan Ortalaması
	Minimum	Maksimum	
EYÖ	103	165	151,45 ± 11,74
OMÖ	90	168	152,82 ± 15,04

durumunun ve yeterli emzirdiğini düşünmenin EYÖ puan ortalamalarını etkilemediği ve ölçek puan ortalamaları arasındaki farkının anlamlı olmadığı saptanmıştır (Tablo 2, $p > ,05$).

Annelerin, çalışma durumu ve emzirme sıklığına göre OMÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu belirlenmiştir (Tablo 3, $p < ,05$).

Annelerin yaş grubunun, eğitim durumunun, evlilik süresinin, gebelik sayısının, bebek cinsiyetinin, emzirirken mutlu olma durumunun ve yeterli emzirdiğini düşünmenin OMÖ puan ortalamalarını etkilemediği ve ölçek puan ortalamaları arasındaki

Tablo 3.
Annelerin Tanıtıcı Özellikleri ile OMÖ Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Tanıtıcı Özellikler	s	%	$\bar{X} \pm SS$	Test ve p değeri
Yaş Grubu				
19 yaş ve altı	16	5,3	156,00 \pm 8,64	$F = 1,76$
20–29 yaş	181	60,3	153,74 \pm 14,35	$p > ,05$
30–39 yaş	89	29,7	151,51 \pm 15,90	
40 yaş ve üzeri	14	4,7	145,64 \pm 21,52	
Eğitimi				
İlkokul	216	72,0	152,99 \pm 15,00	$F = 1,03$
Ortaokul	49	16,4	153,97 \pm 12,34	$p > ,05$
Lise	13	4,3	145,84 \pm 25,60	
Üniversite	22	7,3	152,68 \pm 12,71	
Çalışma Durumu				
Çalışıyorum	24	8,0	147,29 \pm 15,25	$t = -1,81$
Çalışmıyorum	276	92,0	151,81 \pm 11,35	$p < ,05$
Evlilik Süresi				
0–5 yıl	136	45,3	153,05 \pm 14,15	$F = 0,61$
6–10 yıl	72	24,0	154,06 \pm 14,13	$p > ,05$
11 yıl ve üzeri	92	30,7	151,51 \pm 16,95	
Gebelik Sayısı				
1	73	24,4	152,08 \pm 15,88	$F = 0,17$
2	55	18,3	154,27 \pm 12,34	$p > ,05$
3	50	16,7	152,66 \pm 14,10	
4	40	13,3	152,92 \pm 18,28	
5 ve üzeri	82	27,3	152,56 \pm 15,04	
Bebek Cinsiyeti				
Erkek	147	49,0	150,99 \pm 11,54	$t = -0,66$
Kız	153	51,0	151,90 \pm 11,95	$p > 0,05$
Emzirme Sıklığı				
Bebek her istediğinde	140	46,7	150,57 \pm 16,09	$F = 7,92$
0–3 saat arası	127	42,3	156,63 \pm 11,53	$p < ,05$
3–6 saat arası	33	11,0	147,66 \pm 18,93	
Emzirirken Mutlu Olma				
Mutlu Oluyorum	294	98,0	151,41 \pm 11,78	$t = -,39$
Mutlu Olmuyorum	6	2,0	153,33 \pm 10,81	$p > ,05$
Yeterli Emzirdiğini Düşünme				
Düşünüyorum	255	85,0	152,36 \pm 11,32	$t = 3,23$
Düşünmüyorum	45	15,0	146,31 \pm 12,89	$p > ,05$

Tablo 4.
Emzirme Yeterlilik ile Mutluluk Puan Ortalaması Arasındaki İlişki

Ölçekler	OMÖ
EYÖ	$r = ,366$
	$p = ,000$

** $p < ,0001$.

farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3, $p > ,05$).

Araştırmada kullanılan ölçeklerin puan ortalamaları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; emzirme yeterlilik ve mutluluk düzeyleri arasındaki pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r = ,366$, $p = ,000$, Tablo 4).

Tartışma

Annelik, kadınların varoluş kimliğidir. Annelik, gebeliği istemekle başlayan doğumla yeni bir döneme geçişi sağlayan ve ömür boyu bitmeyen uğraştır. Annelik, çocuğunu her işten ve herkesten daha önemli kılan, onun için her şeyini feda edebilme düşüncesini oluşturan ve asla bıkmıyan bir hediyedir. Annelik bir bireye sevgiyi, şefkati, merhameti, affedebilmeyi, korkmayı, korumayı, anlayışı ve mutluluğu öğretir (Bozkurt, 2019).

Annelerin emzirme yeterlilik ve mutluluk düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmada annelerin EYÖ'den toplam puan ortalamasının 151,45 \pm 11,74 olduğu ve minimum 103 puan, maksimum ise 165 puan aldığı belirlenmiştir. Annelerin emzirme yeterliliklerinin iyi olduğu görülmektedir (Tablo 1). Ekşioğlu ve Çeber Turfan'ın yaptığı çalışmada da annelerin emzirme yeterliliklerinin iyi düzeyde olduğu saptanmıştır (Ekşioğlu & Çeber Turfan, 2015). Bulgu sonuçları sunulan çalışma sonucu ile paralellik göstermektedir. Annelerin doğum sonrasında gelişimsel sorumlulukları olan emzirme eylemini gerçekleştirmeleri ve bebeğin beslenmesini en iyi şekilde yerine getirmeleri açısından emzirmeyi önemsemeleri emzirme yeterliliklerinin iyi olmasına olanak sağladığı düşünülmektedir.

Annelerin OMÖ'den minimum aldığı puan 90 ve maksimum aldığı puanın 168 olduğu, OMÖ'den aldıkları puan ortalamasının ise 152,82 \pm 15,04 olduğu bulunmuştur. Annelerin mutluluk düzeylerinin iyi olduğu görülmektedir (Tablo 1). Anne olmak, bir kadının hayatının anlamını değiştirebilir (Prinds ve ark., 2014). Bir kadının, anne olmasına bağlı olarak hayatının anlamının değişmesi onun mutlu olmasına neden olabilir.

Annelerin yaş grupları ile EYÖ puan ortalamaları ile incelendiğinde, puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir (Tablo 2). İnce ve ark.'nın tarafından yapılan çalışmada anne yaşının emzirme yeterlilik düzeyini etkilemediği ifade edilmiştir (İnce ve ark., 2017). Araştırmanın bulgusu sunulan çalışma sonucu ile paralellik göstermektedir. Ancak Küçüköğlü ve Çelebioğlu tarafından yapılan çalışmada anne yaşının emzirme yeterlilik düzeyini etkilediği ve sonucun anlamlı olduğu belirtilmiştir (Küçüköğlü & Çelebioğlu, 2014). Küçüköğlü ve Çelebioğlu'nun araştırma bulgusuyla sonucumuz benzerlik göstermemektedir. Bu farklılık yaş gruplarının dağılımından dolayı olabileceğini düşündürmektedir.

Annelerin EYÖ puan ortalamaları ile eğitim durumları arasında farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir (Tablo 2). Annelerin eğitim durumlarına göre emzirme yeterlilik puan

ortalamaları birbirine yakın bulunmuş olup üniversite mezunu annelerin puan ortalamaları düşük olarak belirlenmiştir. Ancak Küçüköğlü ve Çelebioğlu tarafından yapılan çalışmada üniversite mezunu annelerin emzirme yeterlilik puan ortalamaları yüksek olarak bulunmuş ve gruplar arasında anlamlı fark olduğu belirtilmiştir (Küçüköğlü & Çelebioğlu, 2014). Bu çalışma sonucu yapılan araştırma bulgusuyla benzerlik göstermemektedir. Bu uyumsuzluğun eğitim düzeyi gruplarının dağılımından kaynaklanabileceğini düşündürmektedir.

Çalışma durumuna göre EYÖ puan ortalamaları incelendiğinde, çalışmayan annelerin emzirme yeterlilik düzeylerinin çalışanlara göre daha iyi olduğu ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel bakımdan anlamlı olduğu saptanmıştır (Tablo 2). Yapılan çalışmalarda annenin çalışmasının emzirme yeterlilik düzeyini anlamlı etkilediği belirtilmiştir (Akkoyun & Taş Aslan, 2016; Küçüköğlü & Çelebioğlu, 2014). Sunulan çalışmalar yapılan araştırma bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Annelerin evlilik süresine göre EYÖ puan ortalamaları incelendiğinde, 11 yıl ve üzeri evli olan annelerin emzirme yeterlilik düzeylerinin diğer gruplara göre daha iyi olduğu, evlilik süresi arttıkça puan ortalamalarının da arttığı ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir (Tablo 2). Uzun süre evli olma ve daha önce emzirme deneyiminin olması gibi faktörler annelerin emzirme yeterlilik düzeylerini etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Annelerin gebelik sayısı ile EYÖ puan ortalamaları arasındaki istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (Tablo 2). Annelerin gebelik sayısı ile emzirme yeterlilik puan ortalamaları birbirine çok yakın ve iyi düzeyde bulunmuştur. Ancak gebelik sayısı arttıkça annelerin emzirme yeterlilik puanlarının kısmen arttığı belirlenmiştir. Bu sonuç annelerin emzirme deneyimlerinden kaynaklanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Bebek cinsiyetine göre annelerin EYÖ puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel bakımdan anlamlı olmadığı saptanmıştır (Tablo 2). Küçüköğlü ve Çelebioğlu ile Akkoyun ve Taş Aslan tarafından yapılan çalışmalarda da gruplar arasında anlamlı fark olmadığı belirtilmiştir (Akkoyun & Taş Aslan, 2016; Küçüköğlü & Çelebioğlu, 2014) olup sonuçlar benzerlik göstermektedir.

Annelerin emzirme sıklığına göre EYÖ puan ortalamaları incelendiğinde, 0–3 saat arası emziren annelerin emzirme yeterlilik düzeylerinin diğer gruplara göre daha iyi olduğu ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur (Tablo 2). Aslan ve Ege'nin yaptığı çalışmada düzenli aralıklarla emzirmenin yeterliliği olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir (Aslan & Ege, 2016). Bulgu sonuçları benzerlik göstermektedir. Annelerin emzirme konusunda duyarlı ve istekli olmaları emzirmeyi olumlu etkileyebileceği ve emzirme sıklığını önemsemeleri annelerin emzirme yeterlilik puan ortalamalarını etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Annelerin emzirirken mutlu olma durumları ile EYÖ puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur. Aynı zamanda emzirirken mutlu olan ile olmayan annelerin emzirme yeterlilik puan ortalamalarının iyi düzeyde ve birbirine yakın olduğu belirlenmiştir (Tablo 2). Bu sonuç annelerin mutlu olsa da olmasa da bebeğin emzirilmesinin önemli olduğunu düşündüklerini ve annelik rolünü gerçekleştirmek için emzirme işlevinin yerine getirilmesinden kaynaklanabileceğini göstermektedir.

Yeterli emzirdiğini düşünme durumlarına göre annelerin EYÖ puan ortalamaları incelendiğinde, yeterli emzirdiğini düşünen annelerin emzirme yeterlilik düzeylerinin yeterli emzirdiğini düşünmeyenlere göre daha iyi olduğu ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel bakımdan anlamlı olmadığı saptanmıştır (Tablo 2). Emzirme yeterlilik düzeyini etkileyen yeterli sütünün olması, bebeğinin büyüme ve gelişmesinin iyi olması gibi durumlar annelerin yeterli emzirdiğini düşünmesine sebep olabileceği düşünülmektedir.

Annelerin yaş grupları ile OMÖ puan ortalamaları incelendiğinde, gruplar arasında farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Ancak 19 yaş ve altı annelerin mutluluk düzeylerinin diğer gruplara göre yüksek olduğu saptanmıştır. Bulgulara göre yaş arttıkça mutluluk düzeyi azalmaktadır (Tablo 3). Bu durum annelerin erişkinliğe ulaştıkça yaşama dair kaygılarından kaynaklanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Annelerin eğitim durumları ile OMÖ puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel incelemede anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmada ortaokul mezunu annelerin puan ortalaması diğer gruplardan kısmen yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 3). Cır'ın yapmış olduğu çalışmada ortaokul mezunu olan anne ve babaların mutluluk düzeyleri en yüksek iken, lisans mezunu anne ve babaların mutluluk düzeyleri en düşük bulunmuştur (Cır, 2020). İnsanların bilgi, beceri ve anlayış düzeyleri arttıkça mutluluk düzeyleri azalmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak, bireylerin bilgi ve beceri seviyeleri arttıkça yaşamdan beklentilerinin gerçekleşmemesi halinde mutluluk düzeylerinin azaldığı söylenebilir.

Annelerin çalışma durumuna göre OMÖ puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (Tablo 3). Ancak Yağmur ve ark.'nın¹⁹ yaptığı çalışmada çalışma durumları ile mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirtilmiştir (Yağmur ve ark., 2019). Sunulan çalışma ile araştırma bulguları arasında benzerlik bulunmamaktadır. Bu sonuç, araştırmada yapılan toplumun özelliklerinden kaynaklanmış olabilir. Araştırmada çalışan annelerin mutluluk düzeylerinin çalışmayanlara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç zamanının büyük bölümünü işte geçiren anneler çocuklarıyla yeterince vakit geçiremediklerini ve ideal annelik beklentilerini karşılayamadıklarını düşünmelerinden dolayı suçluluk hissedebilirler. Bu durum mutluluk puanlarının daha düşük olmasında etkili olmuş olabilir.

Annelerin evlilik süresi ile OMÖ puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel bakımdan anlamlı olmadığı saptanmıştır (Tablo 3). Evlilik süresinin annelerin mutluluk düzeyleri üzerine etkili olmadığını düşündürmektedir. Evlilik süresi arttıkça eşlerin birbirlerini anlamaya başlamaları ve ailede birbirlerine destek vermeleri gibi faktörlerin etkili olmuş olabileceğini düşündürmektedir.

Gebelik sayısına göre annelerin OMÖ puan ortalamaları değerlendirildiğinde, iki gebeliğe sahip olan annelerin puan ortalamasının diğer gruplardan daha yüksek olduğu belirlenmiş ve istatistiksel incelemede gruplar arası fark anlamlı bulunmamıştır (Tablo 3). Sezer ve ark.'nın yaptıkları çalışmada annelerin öznel mutluluk puan ortalamalarının sahip olunan çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmiştir (Sezer ve ark., 2019). Bulgu sonucu sunulan çalışma sonucu ile paralellik göstermektedir.

Bebek cinsiyetine göre annelerin OMÖ puan ortalamaları incelendiğinde, kız ve erkek bebeğe sahip annelerin OMÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel bir farklılık bulunmamıştır (Tablo 3). Yağmur ve ark.'nın tarafından yapılan çalışmada çocuğun

cinsiyeti ile mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Yağmur ve ark., 2019). Bebeğin cinsiyeti ile mutluluk düzeyi arasında bir fark bulunmaması, annelerin annelik içgüdüğü ile çocuğunu içtenlikle kabullenip sahiplenmesinden kaynaklanabilir.

Annelerin emzirme sıklığına göre OMÖ puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (Tablo 3). Bebeğini 0–3 saat arası sürelerde emziren annelerin mutluluk düzeylerinin diğer gruplara göre daha iyi olduğu bulunmuştur. Bebeğin iki emzirme arasındaki sürenin 2–3 saat olması bebeğin beslenmesi için önemlidir (Çavuşoğlu, 2015). Belirli saat aralıklarla bebeği emzirmek anneye yeterli zaman, kaliteli yaşam kazandıracığı için mutluluk düzeyini etkilemede sonuç anlamlı çıkmış olabilir.

Annelerin emzirirken mutlu olma durumlarına göre OMÖ puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3). Emzirirken mutlu olan ve olmayan annelerin puanları iyi düzeyde bulunmuştur. Bu sonuç annelerin emzirme işlevini yerine getirirken her koşulda mutlu olduklarını düşündürmektedir.

Yeterli emzirdiğini düşünme durumlarına göre annelerin OMÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak yeterli emzirdiğini düşünen annelerin mutluluk düzeylerinin yeterli emzirdiğini düşünmeyenlere göre kısmen iyi olduğu saptanmıştır (Tablo 3). DSÖ emzirmeyi bebeklerin beslenme, büyüme ve sağlığı için ideal bir yöntem olarak belirtmektedir (WHO, 2002). Yeterli emzirdiğini düşünen annelerin bebeklerinin doyduğunu ve kilo aldığını görmeleri gibi durumlar annelerin emzirme işlevini iyi yaptığını düşündürebilir. Bu durumun annelerin kendilerini mutlu hissetmelerine neden olabileceğini düşündürmektedir.

Annelerin emzirme yeterlilik ve mutluluk düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki belirlenmiştir ($r = ,366, p = ,000$, Tablo 4). Bu sonuç annelerin emzirme yeterliliklerinin kendilerini mutlu ettiğini göstermektedir. Ayrıca annelerin mutlu oldukça emzirme yeterliliklerinin arttığını düşündürmektedir. Emzirme anneler için önemli bir sorumluluktur. Bu nedenle sorumluluğunu yerine getiren birey mutlu olmaktadır. Annelerin emzirme sonucunda bebeklerinin büyüme ve gelişme göstermesi annelerin bu konuda kendilerini yeterli hissetlerine neden olabilir. Emzirme yeterliliği gösteren anneler mutlu hissedebilir. Araştırma sonucunda emzirme yeterlilik ve mutluluk düzeyleri arasında pozitif yönde ilişkinin olması bunu göstermektedir. Ayrıca Türkiye’de emzirme yeterlilik ve mutluluğun birlikte araştırıldığı ilk çalışma olması nedeniyle bu sonuçlar literatüre katkı sağlayacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Annelerin yaş grubu, eğitimi, evlilik süresi, gebelik sayısı, bebek cinsiyeti, emzirirken mutlu olma, yeterli emzirdiğini düşünme durumlarının emzirme yeterlilik düzeyi ile mutluluk düzeyini etkilemediği saptanmıştır.

Annelerin çalışma durumu ve emzirme sıklığı durumlarının emzirme yeterlilik düzeyi ile mutluluk düzeyini etkilediği belirlenmiştir.

Annelerin emzirme yeterlilik düzeyleri arttıkça mutluluk düzeylerinin de arttığı saptanmıştır.

Araştırma bulgularına göre; sağlık çalışanları tarafından annelere/anne adaylarına emzirmenin ve anne sütünün önemi hakkında bilgilendirmelerin yapılması, anne-bebek bağlanmasında

emzirmenin önemli olduğu ve emzirmenin mutluluğu pekiştireceği konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik eğitimler yapılmalıdır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurul Başkanlığından (Tarih: 30.02.2019, No: 04/91) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışmaya katılan katılımcılardan yazılı onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – H.Ö.; Tasarım – H.Ö.; Denetleme – H.Ö.; Kaynaklar – B.Y.; Malzemeler – B.Y.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – B.Y.; Analiz ve/veya Yorum – H.Ö.; Literatür Taraması – B.Y.; Yazıyı Yazan – H.Ö., B.Y.; Eleştirel İnceleme – H.Ö.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval for this study was received from Atatürk University Faculty of Medicine, Non-Invasive Clinical Research Ethics Committee (Date: 30.02.2019, No: 04/91).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from all participants who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – H.Ö.; Design – H.Ö.; Supervision – H.Ö.; Resources – B.Y.; Materials – B.Y.; Data Collection and/or Processing – B.Y.; Analysis and/or Interpretation – H.Ö.; Literature Search – B.Y.; Writing Manuscript – H.Ö., B.Y.; Critical Review – H.Ö.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declare that this study had received no financial support.

Kaynaklar

- Akkoyun, S., & Taş Aslan, F. (2016). İlk altı ay boyunca emziren annelerin emzirme öz-yeterlilikleri. *Journal of Pediatric Research*, 3, 191–195.
- Annagür, B. B., & Annagür, A. (2012). Doğum sonrası ruhsal durumun emzirme ile ilişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(3), 279–292.
- Aslan, Y., & Ege, E. (2016). Annelerin emzirme öz-yeterliliği ve depresyon riski ile ilişkisi. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 3160–3172. [\[CrossRef\]](#)
- Beydağ, K. D. (2007). Doğum sonu dönemde anneliğe uyum ve hemşirenin rolü. *TSK Korumucu Hekimlik Bülteni*, 6(6), 479–484.
- Bozkurt, A. (2019). *Annelik deneyimleri üzerine nitel bir araştırma* [Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi]. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakmak, S., & Demirel Dengi, A. S. (2019). Postpartum dönemdeki annelerin emzirme ve anne sütünün önemi hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi. *Türk Aile Hekimliği Dergisi*, 23(1), 9–19.
- Çavuşoğlu, H. (2015). *Çocuk Sağlığı Hemşireliği* (2. Cilt). 11. Baskı. Sistem Ofset Basımevi.
- Cır, K. G. (2020). *Çocukların ve ebeveynlerinin mutluluk ve umut düzeylerinin karşılaştırılması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi]. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dennis, C. L., & Faux, S. (1999). Development and psychometric testing of the breastfeeding self-efficacy scale. *Research in Nursing and Health*, 22(5), 399–409. [\[CrossRef\]](#)

- Doğan Merih, Y., Alioğulları, A., & Karatana, Ö. (2014). Süt arttırıcı bitki çayının sezaryenle doğum yapmış annelerde anne sütünün içeriği ve yenidoğanın fizyolojik kaybı üzerine etkisi. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1, 80–92.
- Doğan, T., & Sapmaz, F. (2012). Oxford Mutluluk Ölçeği Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin üniversite öğrencilerinde incelenmesi. *Düşünen adam Psikiyatri ve Nörolojik bilimler dergisi*, 25, 297–304.
- Eksioglu, A. B., & Ceber, E. (2011). Translation and validation of the breast-feeding self-efficacy scale into Turkish. *Midwifery*, 27(6), e246–e253. [\[CrossRef\]](#)
- Ekşioğlu, A., & Çeber Turfan, E. (2015). Emzirme akran danışmanlığının ilk kez doğum yapan annelerin emzirme özyeterliliklerine etkisi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 17(2–3), 36–48.
- Gönener, H. D., Balat, A., & Aydın, N. (2010). Çocuk sağlığı ile ilgili alanlarda çalışmayan hekim ve hemşirelerin anne sütüne yönelik bilgi durumları. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 18(3), 128–135.
- Hills, P., & Argyle, M. (2002). The Oxford Happiness Questionnaire: A compact scale for the measurement of psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, 33(7), 1073–1082. [\[CrossRef\]](#)
- İnce, T., Aktaş, G., Aktepe, N., & Aydın, A. (2017). Annelerin emzirme özyeterlilikleri ve emzirme başarılarını etkileyen özelliklerin değerlendirilmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz çocuk Hast Dergisi*, 7, 183–190.
- İrmak, N. (2016). Anne sütünün önemi ve ilk 6 ay sadece anne sütü vermeyi etkileyen unsurlar. *Journal of Turkish Family Physician*, 7(2), 27–31. [\[CrossRef\]](#)
- Küçüköğlü, S., & Çelebioğlu, A. (2014). Hasta yenidoğanların annelerinin emzirme öz yeterlilik düzeyi ve emzirme başarılarının incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2, 1–11.
- Prinds, C., Hvidt, N. C., Mogensen, O., & Buus, N. (2014). Making existential meaning in transition to motherhood—a scoping review. *Midwifery*, 30(6), 733–741. [\[CrossRef\]](#)
- Sezer, T., Uyanık, G., Karabulut, A. G., & Koçak Sazlı, E. (2019). 5–6 yaşında çocuğu olan annelerin çocukluk deneyimleri ve öznel mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9, 177–193.
- Topal, S., Çınar, N., & Altinkaynak, S. (2017). Emzirmenin anne sağlığına Yararları. *J. Hum. Rhythm*, 3(1), 25–31
- United Nations Children's Fund (2018). Retrieved from <https://www.unicef.org/stories/breastfeeding-first-hour-birth-what-works-and-what-hurts>. Erişim tarihi: 11.11.2022.
- World Health Organization (2002). *Infant and young child nutrition; global strategy for infant and young child feeding, 2002, tech. Rep, EB 109/12*. Erişim Tarihi: 11.11.2022.
- World Health Organization (2018) *Guideline: counselling of women to improve breastfeeding practices*. Retrieved from <https://www.who.int/publications/i/item/9789241550468>. Erişim tarihi: 11.11.2022.
- Yağmur, Y., Oltuluoğlu, H., & Ergin, İ. O. (2019). İntrauterin dönemde fetal cinsiyetin annelerin mutluluk düzeyine etkisi. *Ac.U. Sağlık Bil Derg.*, 10, 89–93.
- Yıldız, D. (2008). Doğum sonrası dönemde annelerin bebek bakımı konusunda danışmanlık gereksinimleri ve yaklaşımlar. *Gülhane Tıp Dergisi*, 50, 294–298.

Annelerin Borderline Kişilik Örüntüleri ile Çocuklarının Reddedilme Duyarlılığı, Öfke ve Saldırganlıklarına Dair Bir Literatür İncelemesi

A Literature Review on Borderline Personality Patterns of Mothers and Their Children's Sensitivity to Rejection, Anger, and Aggression

Haydeh FARAJI

Süeda TARIM

Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Amaç: Bu çalışmanın amacı, annelerin borderline kişilik örüntüleri ile çocuklarının reddedilme duyarlılığı, öfke ve saldırganlıklarının ilişkisi üzerine yapılmış araştırmalardan elde edilen bulguların incelenmesidir.

Yöntemler: Araştırmaya, Türkçe ya da İngilizce olarak yazılmış ve 1995–2022 tarih aralığını kapsayan ilgili çalışmalar dahil edilmiştir. Makale ve tezlerin taraması, yalnızca Yök Tez, Dergipark, ApaPsycnet, Pubmed, Clinical Key, ScieneDirect, ResarchGate, Sagejournals, Taylor & Francis ve JStor siteleri üzerinden sağlanmıştır.

Bulgular: İncelenen çalışmalardan elde edilen bulgulardan ilki, annelerin borderline kişilik örüntüsü ile çocuklarındaki reddedilme duyarlılığı arasında anlamlı bir ilişki olmaması yönündedir. Araştırmalarda reddedilme duyarlılığına sahip olan bireylerin annelerinde, borderline kişilik örüntüsünün bulunmadığı sonucu yer almaktadır. Öfke ve saldırganlık üzerine yürütülmüş çalışmalarda ise borderline kişilik örüntüleri olan annelerin çocuklarında, sağlıklı annelerin çocuklarına göre daha fazla öfke ve saldırganlık problemleri olduğu bulgusu yer almaktadır.

Sonuç: Çalışmalara göre bu problemler ile büyümüş olan çocuklar, maruz bırakıldıkları saldırgan ya da ihmalkâr tutumları, kendi çocuklarına da uygulayabilmesinden dolayı çocukların ilerleyen dönemlerdeki ilişkileri için de psikososyal bir risk teşkil ettiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Borderline Kişilik Bozukluğu, Reddedilme Duyarlılığı, Öfke, Saldırganlık

ABSTRACT

Purpose: The aim of this study is to examine the findings obtained from studies on the relationship between mothers' borderline personality patterns and their children's sensitivity to rejection, anger, and aggression.

Methods: Studies on the subject written in Turkish or English and covering the years 1995–2022 were included in the study. While determining the preferred studies, attention was paid to whether the language was Turkish or English. Scanning of articles and theses has been provided only on Yök Tez, Dergipark, ApaPsycnet, Pubmed, Clinical Key, ScieneDirect, ResearchGate, Sagejournals, Taylor & Francis, and JStor sites.

Results: The first of the findings obtained in the studies examined is that there is no significant relationship between the borderline personality pattern of the mothers and the rejection sensitivity of their children. Studies have shown that mothers of individuals with rejection sensitivity do not have a borderline personality pattern. In studies on anger and aggression, it has been determined that children of mothers with borderline personality pattern have more anger and aggression problems than children of healthy mothers.

Geliş Tarihi/Received: 16.11.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 19.12.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Haydeh FARAJI

E-mail: hfaraji@gelisim.edu.tr

Cite this article as: Faraji, H., & Tarm, S. (2022). A literature review on borderline personality patterns of mothers and their children's sensitivity to rejection, anger, and aggression. *Advances in Women's Studies*, 4(2), 36–44.

Conclusion: Studies have shown that children who have grown up with these problems pose a psychosocial risk for their future relationships, as they can apply the aggressive or negligent attitudes they are exposed to to their own children.

Keywords: Aggression, anger, borderline personality disorder, rejection sensitivity

Giriş

Borderline kişilik bozukluğu (BKB) bireyin duygulanımında, davranımında, kişilerarası ilişkilerinde ve bilişsel süreçlerinde dengesizlikle karakterize bir bozukluktur (Faraji, 2021). BKB hastaları, yaşamlarında yoğun bir dürtüsellik mücadelesi vermektedir. Aşırı radikal kararlar alma, rastgele cinsel birliktelikler yaşama ve bozuk bir biçimde araba kullanma davranışları bu bozukluğun en belirgin özelliklerindedir (Shenoya & Praharajb, 2019). BKB hastalarında alkol ve madde kötüye kullanımı da sıklıkla görülmektedir. Aynı zamanda bireylerdeki engel olunamayan para harcama dürtüsü, kumar oynama davranışını pekiştirebilmektedir (Menon ve ark., 2016).

Borderline hastalarda belirgin ve yaygın olarak görülen durumlardan biri de reddedilme duyarlılığıdır. Reddedilme duyarlılığı; kaygılı bir şekilde reddedilme beklentisi içerisinde olma, reddedilme işaretlerini hızlı bir şekilde fark etme ve duygusal ve davranışsal açıdan aşırı tepki gösterme şeklinde açıklanmaktadır. Reddedilmeye karşı beliren duyarlılık, BKB'li bireylerin yansıttığı duygudurum üzerinde önemli ölçüde zararlar meydana getirmekte olup ciddi öfke nöbetleri sergilenmesine yol açabilmektedir (Strimpfel, 2012).

Öfke, vücudun istenmeyen durumlara karşı doğal bir şekilde gösterdiği bilişsel, fiziksel, davranışsal ve emosyonel faktörleri olan bir duygulanım şeklinde ifade edilmektedir. Öfke, öfkeye yatkınlık ve düşmanlık BKB'nin en temel semptomları olarak bilinmektedir. BKB'li bireyler öfkelerini kontrol etmekte büyük güçlük çekmekte olup tepkilerini uzun süreli ve aşırı bir şekilde devam ettirebilmektedirler. Öfkelerini bu denli yüksek tepkiler ile ifade eden BKB'li bireylerde saldırganlık sorunlarının görülmesi kaçınılmazdır (Borelli ve ark., 2021).

BKB'nin en temel bileşenlerinden olan saldırganlık, ileriye doğru harekete geçmek anlamına gelmekte olup bir toplumda kabul edilmiş olan zarar verici eylemler olarak ifade edilmektedir. BKB'li bireyler, kendine veya başkalarına yönelik saldırgan eylemler sergilemektedir ve bu risk, eş tanılar olduğunda daha da artış göstermektedir (Zitzmann, 2020). BKB'li bireylerdeki saldırgan davranışlara örnek olarak; vücudunda belirli yerleri kesme, sigara söndürme, kendine vurma vb. eylemler sayılabilmekte olup kimi zaman bu eylemlerin kendini asma, yüksek doz ilaç alma gibi direkt olarak intiharı amaçlayan eylemlere kadar ulaştığı da açıkça ifade edilmektedir (Wilson ve ark., 2009).

BKB'li bireylerdeki saldırganlık, öfke ve reddedilme duyarlılığı arasındaki ardışık ilişki, anne-çocuk etkileşiminde de önemli rol oynamaktadır. Bu ilişkinin anlaşılması için öncelikle BKB kavramı ile bu değişkenlerin ilişkisi incelenmelidir. BKB; kişinin ruh halinde ve ilişkilerindeki istikrarsız dalgalanmalar ve kendine zarar verici davranışlar ile kendini gösteren bir bozukluk olup aynı zamanda reddedilme duyarlılığı ile de açıkça ilişkilidir (Strimpfel, 2012). BKB'li bireyler, içlerindeki yoğun boşluk duygusunun dayanılmazlığı sebebiyle reddedilmeye karşı aşırı derece duyarlılık göstermektedirler (Öztürk & Uluşahin, 2020). Reddedilme duyarlılığı yüksek olan bireyler, başkaları tarafından kabul edilmediğinde, yaşadıkları

hayal kırıklığının ardından öfke duygusunu ortaya çıkarmaktadırlar (Özmen, 2006). Borderline hastalarda sıklıkla görülmekte olan öfke duygusu, kontrolü sağlanmadığında saldırgan davranışlara yol açabilmektedir. Kişinin karşısındakine zarar verme dürtüsü ile meydana gelen saldırganlık davranışı, BKB'li hastalarda oldukça yaygın görülmektedir (Santrock, 2015). Özetle, reddedilme anını deneyimlemiş borderline bir hasta, yansıttığı öfke duygusunun akabinde saldırgan bir davranış ortaya çıkarabilmektedir. Borderline hastalar, annelik dönemlerinde iken kalıtsal ya da çevresel faktörler aracılığı ile çocuklarına bizzat sergilemekte olduğu duygu ve davranışları aktarabilmektedirler (Wertz ve ark., 2020). Dolayısıyla bu çalışmanın amacı; annenin yansıtmış olduğu borderline örüntülerin, çocukları tarafından içselleştirip aynı psikososyal sorunları aynalayarak sergileyebileceklerini araştıran çalışma bulgularının incelenip literatüre sunulmasıdır.

Annelerin borderline kişilik örüntülerinin çocuklarındaki psikososyal gelişimi ne yönde etkilediğine dair yapılmış araştırma sayısı oldukça kısıtlıdır. Bu bölümde ele alınan araştırmalarda, annelerdeki bu örüntülerin çocuklarındaki bazı sorunlar ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir.

Yapılan araştırmalardan ilkinde Feldman ve ark. (1995), BKB'ye sahip anne ve çocuklar ile sağlıklı anne ve çocukları karşılaştırmıştır. Elde edilen bulgulardan ilki BKB'ye sahip anneler ve çocuklarının ailesel uyumları sağlıklı gruba göre oldukça düşük bulunmuştur. Bir diğer bulguda ise BKB'li annelerin çocuklarının kendini ifade etme becerisinin düşük olduğu ve çatışma algılarının yüksek bulunduğu saptanmıştır (Feldman ve ark., 1995). Araştırmacılar tarafından beklenmedik olan tek bulgu, BKB'ye sahip anne ve çocuklarının aile memnuniyetinin kontrol grubuna göre anlamsız çıkması olmuştur. Çocukların ailesel çatışma algısı yüksek ve ailesel uyumları düşüken aile memnuniyetinin anlamlı derecede düşük çıkması araştırmacıları tartışmaya sürüklemiştir. Örneklemin genişletilmesi ile araştırma yeniden uygulandığı takdirde farklı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir (Feldman ve ark., 1995).

BKB'ye sahip anne ve çocuk ilişkisini inceleyen bir diğer araştırmada Weiss ve ark. (1996), doğrudan çocuk psikopatolojisine odaklanmışlardır. Araştırma sonucunda BKB'ye sahip annelerin çocukları, kontrollerle karşılaştırıldığında daha yüksek çocuk BKB semptomlarına sahip olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda BKB'li annelerin çocuklarının daha fazla dürtü kontrol bozukluğuna ve daha fazla psikiyatrik tanılara sahip olduğu saptanmıştır. Araştırmada oldukça önemli veriler elde edilmiştir fakat araştırma yalnızca aynı bölgede yaşayan katılımcılar ile yürütüldüğünden dolayı kapsamlı sayılabilmesi açısından araştırmacıları düşündürücü bir noktaya itmektedir. Bu nedenle gelecekteki araştırmalarda daha geniş örneklerle çalışılması sonuçların yorumlanabilmesi açısından kolaylık sağlayacaktır (Weiss ve ark., 1996).

Farklı bir çalışmada Barnow ve ark. (2006) tarafından, BKB'ye sahip annelerin çocuklarındaki bireysel özellikler, aile deneyimleri ve psikopatolojik bulgular incelenmiştir. Yürütülen çalışmada, BKB'li annelerin çocuklarının sağlıklı annelerin çocuklarına kıyasla

daha düşük benlik sayısına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. (Barnow ve ark., 2006). Araştırmada elde edilen bir başka sonuç ise BKB'li annelerin çocuklarında dışsallaştırma problemlerinin meydana gelmiş olmasıdır. Çocuklar, kontrol grubuna kıyasla daha fazla saldırganlık göstermekte ve daha yıkıcı davranışlar sergilemektedirler. Aynı zamanda araştırmadan elde edilen bir başka sonuç ise bu çocuklarda daha fazla depresif belirtiler görülmesidir. Araştırmacılar bu depresif semptomların, ilerleyen dönemlerde majör depresif bozukluğunu yordayabileceğine yönelik bir risk oluşturduğunu ifade etmiştir (Barnow ve ark., 2006).

Herr ve ark. (2008), yaptığı bir çalışmada, BKB'ye sahip anne ile çocuklarının psikososyal işlevleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma bulgularında çocuklardaki psikososyal problemler ile annelerindeki borderline kişilik örüntülerinin ilişkili olduğu bulunmuştur. Çocukların kişilerarası ilişkilerdeki işlevselliğinin yüksek olmamasının yanı sıra bağlanma sorunları ve depresif belirtiler barındırdığı saptanmıştır (Herr ve ark., 2008). Araştırmada vurgulanan bir başka nokta ise annelerdeki BKB semptomlarının zamana bağlı olarak artış gösterdiğinde çocuklardaki psikososyal sorunların da artarak bir etki meydana getirdiğidir (Herr ve ark., 2008).

Bir başka araştırmada ise Reinelt ve ark. (2014), annelerdeki BKB semptomlarının, çocuklarına aktarılıp aktarılmadığını incelemek istemişlerdir. Araştırmacılar, BKB'ye sahip annelerin çocuklarına karşı aşırı korumacı ve reddedici bir ebeveynlik tarzı uygulamasının borderline semptomların çocuğa geçişinde aracı bir rol oynadığını ifade etmektedir (Reinelt ve ark., 2014). 15 yaşından 20 yaşına kadar olan süre boyunca gözlemlenen ergenlerde tutarsız düşünce ve davranışlar, dürtüsellik ve çözülme gibi BKB semptomları meydana geldiği saptanmıştır (Reinelt ve ark., 2014).

Farklı bir araştırmada Macfie ve Kurdziel (2020), anneleri BKB'ye sahip olan çocukların kötü muamele deneyimleme olasılığı incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre BKB'ye sahip annelerin çocuklarının, tanısı olmayan annelerin çocuklarına göre daha yüksek oranda cinsel istismar, fiziksel istismar ve ihmal yaşama olasılığı olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuğun yaşadığı cinsel istismar, annenin kimlik bozukluğu ve olumsuz ilişkileri ile ilişkilendirilmiş olup çocuğun fiziksel istismar öyküsü, annenin kendine zarar verme davranışları ile ilişkilendirilmiştir. Çocuğun ihmali ise annenin duygusal dengesizliği ve olumsuz ilişkileri ile açıklanmıştır (Macfie ve Kurdziel, 2020).

Son olarak Boxberger'in (2020) araştırmasında ise annelerin artan BKB semptomlarının, çocuklarında meydana gelen dışavurum sorunları ile ilişkili olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgularda, annedeki BKB semptomlarının çocuklarında dışavurum problemleri oluşumunu yordadığı ortaya çıkarılmıştır. Buna ek olarak araştırmada; annelerinde BKB semptomları olan çocukların mental sağlık problemleri riski taşıyabileceği de düşünülmüştür (Boxberger, 2020).

Özetle, literatürdeki mevcut araştırma verilerinin neredeyse tamamı BKB semptomlarının anneden çocuğa geçiş riski oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle borderline kişilik örüntüsüne sahip annelerin çocuklarının psikopatoloji riskini önlemek adına erken profesyonel destek almalarının yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Yöntemler

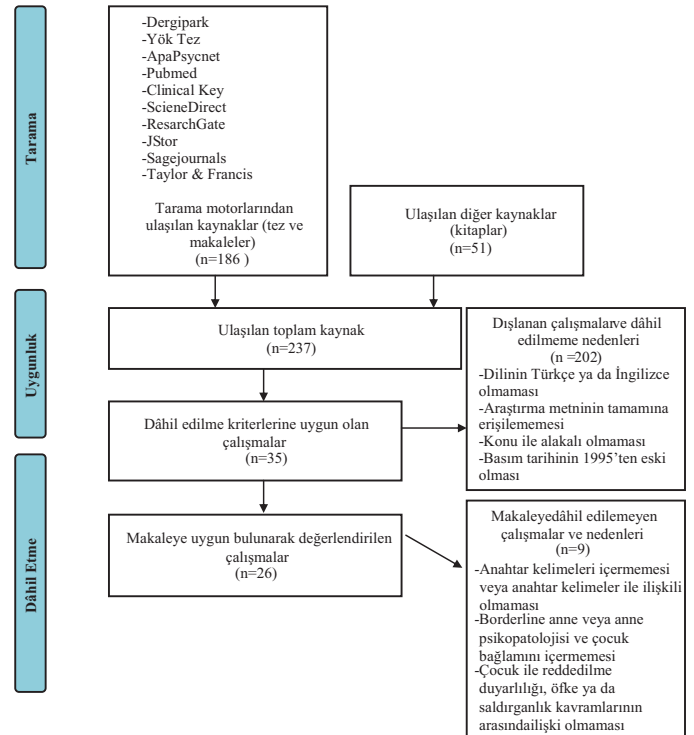
Bu çalışmada, annelerin borderline kişilik örüntüleri ile çocuklarının reddedilme duyarlılığı, öfke ve saldırganlıklarının ilişkisi üzerine yapılmış araştırmalardan elde edilen bulgular incelenmiştir.

Belirtilen kavramlar ile ilişkili gerçekleştirilmiş araştırmalar derlenmiştir. Türkçe ve İngilizce kaynaklar üzerine yapılan literatür taramasında Türkçe olarak; borderline kişilik bozukluğu, reddedilme duyarlılığı, öfke, saldırganlık anahtar kelimeleri kullanılmıştır. İngilizce literatür taramasında kullanılan anahtar kelimeler ise borderline personality disorder, rejection sensitivity, anger, aggression şeklinde sıralanmaktadır. Türkçe tezlerin tamamı Yök Tez Merkezinden elde edilmiştir. Buna ek olarak Türkçe makaleler, Dergipark sitesinden alınmıştır. İngilizce makalelere ve tezlere ise ApaPsycnet, Pubmed, Clinical Key, Sciencedirect, ResarchGate, Sagejournals, Taylor & Francis ve JStor siteleri aracılığı ile ulaşım sağlanmıştır. Değerlendirilen çalışmalar, 1995 ve 2022 yılları aralığında yayımlanmış makale ve tezleri kapsamaktadır.

Çalışmaların Dâhil Edilme Kriterleri

Ulaşılan toplam 237 kaynaktan 202'si makaleye dâhil edilmemiştir. Dili Türkçe veya İngilizce olan, araştırma metninin tamamına erişilebilen, konu ile alakalı olan ve basım yılı 1995 ve 2022 arasında olan 35 çalışma, makaleye alınmıştır. Alınan çalışmalardan 9'u uygun bulunmamış olup değerlendirilme kapsamına alınan araştırma sayısı 26 olarak belirlenmiştir. Değerlendirilmeye alınan araştırmalar belirlenirken çalışmaların; anahtar kelimelerle ilişkili olması ya da bunları içermesi ve borderline anne veya anne psikopatolojisi ile çocuk bağlamı taşımaya dikkat edilmiştir. Bu bağlamda öncelik verilen asıl nokta, çalışmaların BKB'ye sahip anne ve çocuk ilişkisini içermesi olmuştur fakat borderline anne ve çocuk ilişkisini kapsamayıp anne psikopatolojisi ve çocuğun reddedilme duyarlılığı, öfke ya da saldırganlıktan en az biri ile ilişkili olduğu çalışmalara da değerlendirmeye alınan makaleler arasında yer verilmiştir. Dâhil edilen bu çalışmalar, incelenen araştırma sonuçlarının ilişkisel boyutlarını anlamlandırmada oldukça büyük bir etki sağlamıştır. İncelenen çalışmalarla ilgili bilgiler, Şekil 1'deki akış şemasında ve Tablo 1'de yer almaktadır.

Bulgular

Şekil 1.

Derlemeye dâhil edilen çalışmaların akış şeması

Tablo 1.
Derlemeye Dâhil Edilen Çalışmalar Tablosu

ÇALIŞMANIN ADI	ÇALIŞMA TÜRÜ	YAZARLAR	YIL	MAKALE İLE İLİŞKİLENDİRİLEN ÇALIŞMA SONUCU
A comparison of the families of mothers with borderline and nonborderline personality disorders	Makale	Feldman ve ark.	1995	BKB'li annelerin çocuklarının, kendini ifade etme becerisinin düşük olduğu ve çatışma algılarının yüksek bulunduğu saptanmıştır.
Psychopathology in offspring of mothers with borderline personality disorder: A pilot study	Makale	Weiss ve ark.	1996	BKB'li annelerin çocuklarının daha fazla dürtü kontrol bozukluğuna ve daha fazla psikiyatrik tanıya sahip olduğu bulunmuş olup aynı zamanda BKB'li annelerin çocuklarının, daha fazla BKB semptomlarına sahip olduğu saptanmıştır.
Individual characteristics, familial experience, and psychopathology in children of mothers with borderline personality disorder	Makale	Barnow ve ark.	2006	BKB'li annelerin çocuklarının sağlıklı annelerin çocuklarına kıyasla daha fazla saldırganlık, yıkıcı davranışlar ve düşük benlik saygısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Maternal borderline personality disorder symptoms and adolescent psychosocial functioning.	Makale	Herr ve ark.	2008	BKB'li annelerin çocuklarının ilişkilerindeki işlevsellik düşük bulunmuş olup çocuklarda bağlanma sorunları ve depresif semptomlar görüldüğü bilgisi aktarılmıştır. Buna ek olarak, annedeki BKB semptomları zamana bağlı olarak artış gösterdiğinde çocuklardaki psikososyal problemlerin de artış gösterdiği belirtilmiştir.
Longitudinal transmission pathways of borderline personality disorder symptoms: From mother to child?	Makale	Reinelt ve ark.	2014	BKB'li annelerin çocuklarında, sağlıklı annelerin çocuklarına göre daha fazla dürtüsellik, tutarsız düşünce ve davranışlar görüldüğü ifade edilmiştir.
The Experience of Maltreatment in Young Children Whose Mothers Have Borderline Personality Disorder: Reflections in Their Narrative Representations	Makale	Macfie & Kurdziel	2020	BKB'li annelerin çocuklarının, tanısı olmayan annelerin çocuklarına göre daha yüksek oranda istismar ve ihmal yaşama olasılığının olduğu ortaya çıkmıştır.
Associations of Maternal Borderline Personality Disorder Symptoms with Parenting Stress, Maternal Warmth, and Child Externalizing Problems	Tez	Boxberger	2020	Annelerin BKB semptomlarının çocuklarında dışavurum problemlerinin oluşumunu yordadığı belirtilmiştir. Buna ek olarak annelerinde BKB semptomları olan bu çocukların, mental sağlık problemleri riski taşıyabileceği de düşünülmüştür.
Rejection sensitivity in adolescent offspring of mothers with borderline personality disorder	Tez	Strimpfel	2012	BKB'li annelerin çocuklarının reddedilme duyarlılıkları, kontrol grubuna göre farklılık göstermemiş olup ergenlerin reddedilme duyarlılığı, annelerinin borderline kişilik bozukluğu tanısı ile ilişkili bulunmamıştır.
A general psychopathology factor (P factor) in children: Structural model analysis and external validation through familial risk and child global executive function	Makale	Martel ve ark.	2017	Psikiyatrik tanıları sahip olan anne ve babaların çocuklarında reddedilme duyarlılığının mevcut bulunduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak araştırmada yer alan tanıların içerisinde borderline kişilik bozukluğuna rastlanmamıştır.
Maternal borderline personality disorder and child development: An examination of risk transmission and statistical approaches to inference	Tez	Binion	2021	BKB'li annelerin çocuklarının saldırganlık davranışlarının kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu ve bu davranışların ailesel aktarım ile ilişkisel bir risk barındırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.
Reddedilmek: İçsel korkumuz	Makale	Çolak ve ark.	2021	Anne-babaların psikopatolojisi, alkol-madde kullanımı ve çocukların ebeveynlerin problemlerine tanıklık etmesinin çocuklarda reddedilme duyarlılığı riskini yordamakta olduğu açıklanmıştır. Buna ek olarak anne-babaların psikopatolojik bulguları detaylandırılmadığından dolayı BKB hakkında net bir veriye ulaşılamamıştır.
Etiological pathways to rejection sensitivity in a high-risk sample	Makale	Godleski ve ark.	2019	Anne-babaların tutarsız, ihmalkâr ve manipülatif tutumlar sergilemesinin çocuklarda reddedilme duyarlılığının oluşmasına zemin hazırladığı bulgusundan yola çıkılarak bu çocukların, borderline kişilik örüntülerine sahip ebeveynlere sahip olabileceği düşünülmüştür.
Reddedilme duyarlılığı, hissedilen yalnızlık ve aleksitimik özellikler arasındaki ilişkinin incelenmesi	Tez	Uncu	2021	Reddedilme duyarlılığına sahip olan bireyler ile anne-babalarının psikopatolojileri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.
The relationship between the oxytocin level and rejection sensitivity, childhood traumas, and attachment styles in borderline personality disorder	Makale	Kartal ve ark.	2022	Katılımcıların reddedilme duyarlılıkları ile psikiyatrik tanıları anne-babaya sahip olmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
Negative affectivity and effortful control in mothers with borderline personality disorder and in their young children	Makale	Mena ve ark.	2017	BKB'li annelerin çocuklarında sağlıklı annelerin çocuklarına göre daha yüksek oranda öfke, hayal kırıklığı ve korku gibi duyguların bulunduğunu ifade edilmiştir.
Maternal borderline symptoms, parent-child relationship patterns and child maladjustment	Makale	Milan & Dáu	2022	BKB'li annelerin; çocuklarında öfke, korku ve ifade güçlüğü gibi uyumsuz davranış sorunlarının oluşumunu yordadığı belirtilmiş olup bu semptomların seviyesi arttıkça çocuklardaki uyumsuz davranış sorunlarının da artış göstermekte olduğu bildirilmiştir.

(Continued)

Tablo 1.
Derlemeye Dâhil Edilen Çalışmalar Tablosu (Continued)

ÇALIŞMANIN ADI	ÇALIŞMA TÜRÜ	YAZARLAR	YIL	MAKALE İLE İLİŞKİLENDİRİLEN ÇALIŞMA SONUCU
Relationships between parental borderline symptom severity, empathy, parenting styles and child psychopathology	Makale	Bartsch ve ark.	2022	BKB'li annelerin; öfke ve suçlayıcılığını kapsayan düşmancilik davranışlarının çocuklarında psikopatolojik bulguları meydana getirdiği ifade edilmiştir.
Maternal borderline personality disorder symptoms and convergence between observed and reported infant negative emotional expressions	Makale	Whalen ve ark.	2015	BKB'li annelerdeki borderline kişilik bozukluğu semptomlarının şiddeti arttıkça bebeklerindeki öfke seviyesinin de şiddetinin artmakta olduğu bulunmuştur.
Reflective functioning and empathy among mothers of school-aged children: Charting the space between	Makale	Borelli ve ark.	2021	Öfke ve duygusal dengesizliğe sahip olan 12 yaşındaki bir grup çocuk ile yapılan boylamsal çalışma neticesinde, çocukların 28 yaşına geldiklerinde borderline kişilik örüntüleri gösterdikleri gözlenmiştir.
Borderline symptoms at age 12 signal risk for poor outcomes during the transition to adulthood: Findings from a genetically sensitive longitudinal cohort study	Makale	Wertz ve ark.	2020	12 yaşındaki öfke ve saldırganlık gibi birtakım duygusal ve davranışsal problemlere sahip çocuğun 18 yaşına geldiklerinde psikiyatrik tanıları aldıkları belirtilmiş olup bu tanıların arasında BKB, diğer hastalık gruplarına göre daha ilişkili bulunmuştur.
A systematic review of the parenting and outcomes experienced by offspring of mothers with borderline personality pathology: Potential mechanisms and clinical implications	Makale	Eyden ve ark.	2016	BKB'li annelerin çocuklarının diğer kişilik bozuklukları olan annelerin çocuklarına göre BKB tanısı alma olasılığının çok daha yüksek olduğu bulunmuştur.
The Parenting Experience of Those With Borderline Personality Disorder Traits: Practitioner and Parent Perspectives	Makale	Dunn ve ark.	2020	BKB'li annelerin çocuklarının kontrol grubuna kıyasla önemli ölçüde saldırganlık ve suçluluk sorunları olduğu bildirilmiştir.
Familial transmission of borderline personality disorder	Makale	Zitzmann ve ark.	2020	BKB'li annelerin sergiledikleri düşmanca davranışların, çocuklarında saldırganlık, karşı gelme ve öfke patlamaları gibi problemlerin riskini arttırdığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu çocukların ergenlik dönemlerine geldiklerinde dengesiz ruh hali ve kendine zarar verme gibi BKB semptomları göstermeleri de BKB'li annelerin ailesel aktarımı ile ilişkilendirilmiştir.
Familial factors and the risk of borderline personality pathology: Genetic and environmental transmission	Makale	Fatimah ve ark.	2020	BKB'li anne-babaların sahip olduğu saldırganlık ve öfke davranışlarının kalıtsal bir şekilde çocuklarına iletiildiği ortaya çıkarılmıştır. Katılımcı çocuklara evlat edilmiş olanların da dâhil edilmesi, saldırganlık ve benzeri BKB örüntülerinin çocuklara iletilmesinde genetiğin yanı sıra çevresel faktörlerin de aktarım sağladığı bulgusu ortaya çıkarılmıştır.
Preschool age predictors of adolescent borderline personality symptoms	Makale	Geselowitz ve ark.	2021	Saldırganlık vb. tutumlar sergileyen çocukların annelerinde BKB örüntülerine rastlanmamıştır. Ancak saldırganlık, karşıt olma eylemleri, olumsuz çocukluk deneyimleri ve düşük anne desteğinin çocukların ilerleyen yaşlarında BKB semptom varyansının büyük bir bölümünü karşıladığı bulgusu ortaya çıkarılmıştır.
Examining the prevalence rate of adverse childhood experiences such as childhood trauma, abuse, and attachment disorders in adults diagnosed with borderline personality disorder	Tez	Ko	2021	BKB'ye sahip bireylerin çocukluklarında, ebeveynleri tarafından maruz bırakıldıkları saldırgan ya da ihmalkâr tutumları, ebeveynlik dönemine geldiklerinde kendi çocuklarına da uyguladıkları belirtilmektedir.

Tartışma

Annelerin Borderline Kişilik Örüntüsü ile Çocuklarının Reddedilme Duyarlılıkları Arasındaki İlişki

Borderline kişilik örüntüsüne sahip anneler ile çocuklarının reddedilme duyarlılığı hakkında yapılmış çalışmalar incelenmek için kapsamlı literatür araştırması yapılmıştır. Reddedilme duyarlılığı ve BKB ile ilgili birçok araştırma olmasına rağmen bu başlık altında yapılmış araştırma sayısı oldukça sınırlıdır.

BKB'li annelerin çocukları ile gerçekleştirilen bir araştırmanın bulgularında katılımcı çocukların reddedilme duyarlılıkları, kontrol grubuna göre farklılık göstermemiştir. Araştırma neticesinde ergenlerin reddedilme duyarlılığı, annelerinin BKB tanısı ile ilişkili bulunmamıştır. Strimpfel (2012) tarafından beklenmedik bulunan bu çalışma sonucuna ek olarak ergenlerin reddedilme duyarlılıklarının kendi olumsuz ilişkileri ile önemli ölçüde ilişkisi olduğu bulunmuştur. Araştırmada asıl öne sürülen hipotezin anlamsız

çıkmasına örneklemin yeterince geniş olmamasının etki etmiş olabileceği düşünülmektedir. Yapılacak daha kapsamlı bir çalışmada farklı sonuçlara ulaşılabileceği ifade edilmektedir (Strimpfel, 2012).

Farklı bir çalışmada ise çocukların ve anne-babalarının psikopatolojileri ile yürütücü işlevleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan bu araştırmanın bulgularında, çocukların başkalarına karşı buldukları reddedilme duyarlılığı gibi sosyal yeterlilik seviyelerinin anne-baba psikopatolojisi ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Anne-babaların psikiyatrik tanıları; majör depresyon, okb, yaygın anksiyete bozukluğu, panik bozukluk, bipolar bozukluk, agorafobi ve sosyal anksiyete gibi bozuklukları bünyesine almıştır (Martel ve ark., 2017). Araştırma kapsamında reddedilme duyarlılığına sahip çocukların ebeveynlerinde BKB tanısına rastlanmamıştır. Sonuç olarak anne-baba psikopatolojisinin artış gösterdiği grupta çocukların reddedilme duyarlılıkları da artış göstermekte olduğu ifade edilmiştir (Binion, 2021).

Başka bir çalışmada, reddedilme duyarlılığının etiyolojik faktörleri araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin psikopatolojisi, ebeveynlerin alkol-madde kullanımı ve çocukların ebeveynlerin problemlerine tanıklık etmesi çocuklarda reddedilme duyarlılığı riskini yordamaktadır (Çolak ve ark., 2021). Buna ek olarak araştırma sonuçlarında yer alan bir başka risk faktörü ise ebeveynlerin tutarsız, ihmalkâr ve manipülatif tutumlar sergilemesinin çocuklarda reddedilme duyarlılığının oluşmasına zemin hazırladığı bulgusudur. Bu bilgiler ışığında, reddedilme duyarlılığı olan bireylerin borderline kişilik örüntülerine sahip ebeveynlere sahip olabileceği yönündeki ilişkisel hipotezin bir nebze güçlendiği düşünülmektedir (Godleski ve ark., 2019).

Reddedilme duyarlılığının farklı değişkenlerle (hissedilen yalnızlık vb.) ilişkisini inceleyen bir başka çalışmada ise sosyodemografik özelliklerin aracı etkisi de göz önüne alınmıştır. Araştırma bulgularından elde edilen verilere göre 25 katılımcının ebeveyninde bir psikiyatrik bozukluk tanısı mevcut iken, kalan 202 katılımcının ebeveynlerinde herhangi bir psikiyatrik bozukluğa rastlanmamıştır. Bu durumda ortaya çıkan sonuç, reddedilme duyarlılığına sahip olan bireyler ile anne-babalarının psikopatolojilerinin arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yönündedir (Uncu, 2021).

Bir diğer çalışmada, çocukluk çağında ebeveynleri tarafından ruhsal travmalara maruz bırakılmış borderline kişilik örüntüsüne sahip bireylerin reddedilme duyarlılıkları incelenmiştir (Kartal ve ark., 2022). Araştırmaya katılan bireyler üzerinden ele alınan bazı sosyodemografik değişkenler arasında anne-babanın mevcut psikiyatrik tanısı da bulunmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların psikiyatrik tanılı anne-babaya sahip olmaları ile reddedilme duyarlılıkları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna ek olarak bireylerin çocukluklarında ebeveynleri tarafından maruz bırakıldıkları travmatik öykülerin de reddedilme duyarlılığı ile anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. Kartal ve ark. (2022), çalışmalarında çıkan sonuçları beklenmedik bulduklarını ifade ederek yapılan farklı çalışmalarda reddedilme duyarlılığına sahip bireylerin erken çocukluk dönemlerinde aileleri kaynaklı ciddi travmalar yaşadıklarını ve bu bulguların ilerleyen dönemlerde kişide borderline kişilik örüntüleri meydana getirmekte olduğunu eklemiştir.

Özetle, BKB'ye sahip anne ile çocuklarındaki reddedilme duyarlılığını direkt olarak inceleyen araştırmalar son derece sınırlıdır. Yapılmış çalışmaların hemen hemen hepsi, bu araştırma kapsamında ele alınan başlık ile dolaylı olarak bağlantılı bulunmuştur. BKB'ye sahip annelerin sergiledikleri tutarsız, manipülatif, ihmalkâr tutumlar ve çocuklarının deneyimlediği ebeveyn kaynaklı travmatik yaşantılar göz önüne alındığında dolaylı bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Fakat direkt olarak BKB'li anne ve çocuklarındaki reddedilme duyarlılığı üzerine yapılmış bir çalışmanın anlamsız çıkması bu durumun yeniden gözden geçirilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla BKB'li anne ve çocuklarındaki reddedilme duyarlılığı ilişkisi üzerine araştırmalar çoğaltılıp farklı örneklemeler üzerinden veri sağlandığı takdirde bu araştırmanın daha belirgin ve keskin ifadelerle şekillenebileceği düşünülmektedir.

Annelerin Borderline Kişilik Örüntüsü ile Çocuklarının Öfke Sorunları Arasındaki İlişki

Kapsamlı literatür taramasından elde edilen bulgulara göre borderline kişilik örüntüsüne sahip anneler ile çocuklarının öfke sorunu arasında bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Bu ilişkiyi destekleyen araştırmalardan ilki BKB'ye sahip anne ile çocuklarının olumsuz duygulanımları ve zorlu kontrollerini inceleyen çalışmadır. Araştırmanın katılımcıları, BKB'li ve sağlıklı annelerin

çocuklarından oluşmaktadır (Mena ve ark., 2017). Araştırma sonuçları, BKB'ye sahip annelerin çocuklarında sağlıklı annelerin çocuklarına göre daha yüksek oranda öfke, hayal kırıklığı ve korku gibi duyguların bulunduğunu ifade etmektedir (Mena ve ark., 2017).

Annelerin borderline semptomları ve çocuklarındaki uyumsuzlukların araştırıldığı başka bir çalışmada ise yine benzer veriler elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarında, daha fazla BKB semptomu sergileyen annelerin çocuklarına karşı daha fazla düşmancil davranışlar sergilediği ve akabinde de çocuklarında uyumsuz davranış sorunları meydana geldiği bulunmuştur. Milan ve Dáu (2022), elde ettikleri bu uyumsuzluk bulgusuna; çocukların olumsuz duygularına ilişkin inançları, içselleştirme ve dışa yönelim belirtilerini ve ebeveynlerine yönelik olumsuz duygusalıkları ile ilgili süreçlerinin incelenmesi sonucunda ulaşmıştır. Araştırma sonucunda ise BKB semptomlarına sahip annelerin bir risk teşkil ederek çocuklarında öfke, korku, utangaçlık ve ifade güçlüğü gibi uyumsuz davranış sorunlarının oluşumuna neden olabildikleri bulunmuştur. Bu sorunlar, annelerdeki BKB semptomlarının seviyesine göre korelasyonel bir değişiklik göstermekte olup seviye arttıkça çocuklarındaki uyumsuz davranış sorunları da artış göstermektedir (Milan ve Dáu, 2022).

Diğer araştırmalara benzer olarak gerçekleştirilmiş farklı bir çalışmada ise BKB'ye sahip annenin; öfke, suçlayıcılık ve sabırsızlığını kapsayan düşmancil davranışlarının çocuklarındaki psikiyatrik tanılarını yordadığı ifade edilmiştir (Bartsch ve ark., 2022). BKB'ye sahip anne ve bebekleri ile yapılan duygu tanıma çerçevesindeki çalışmalar da bu konudaki literatürü desteklemiş bulunmaktadır. Whalen ve ark. (2015), BKB'li annelerdeki BKB semptomlarının şiddeti arttıkça bebeklerindeki öfke seviyesinin de artmakta olduğunu ortaya çıkarmıştır. Elde edilen bu ilişkisel model, anneleri tarafından gözlenip bildirilmiştir. Sağlıklı annelerle birlikte karşılaştırılarak ulaşılan bu sonuç, BKB'li annelerin çocuklarındaki öfke duygusunun çocukluk öncesi dönemden itibaren oluşmaya başladığı bulgusunu literatüre kazandırmıştır (Whalen ve ark., 2015).

Bütün bu çalışmalara ek olarak, yapılan bazı araştırmalarda çocukluk ve ergenlik dönemlerinde sergilenen süregelen olumsuz duygu ve uyumsuz davranışların yetişkinlik dönemlerine gelindiğinde BKB semptomlarını yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunlardan ilki öfke ve benzeri duygulanımlara ve duygusal dengesizliğe sahip olan 12 yaşındaki bir grup çocuk ile yapılan boylamsal bir çalışmadır. Çalışma neticesinde çocukların 28 yaşına geldiklerinde borderline kişilik örüntüleri gösterdikleri gözlenmiştir. Dolayısıyla, çocuklukta görülen öfke ve benzeri olumsuz duygular, ilerleyen yaşlarda çıkabilecek psikopatolojileri yordaması açısından risk faktörü olarak görülebilmektedir (Borelli ve ark., 2021).

12 yaşındaki çocuklar ile gerçekleştirilmiş başka bir boylamsal çalışmada ise öfke ve saldırganlık gibi birtakım duygusal ve davranışsal problemlere sahip çocukların 18 yaşına geldiklerinde psikiyatrik tanılar aldıkları belirtilmiştir. Belirtilen psikiyatrik tanılar arasında ise BKB diğer hastalık gruplarına göre daha ilişkili bulunmuştur. Elde edilen bu sonuç da, borderline kişilik patolojisinin hazırlayıcı faktörlerini ortaya çıkarmaktadır (Wertz ve ark., 2020).

Son olarak farklı bir çalışmada ise Eyden ve ark. (2016), 14 yaşındaki çocukların 30 yaşına kadar olan sürecini kapsayan birtakım boylamsal verilere ulaşmayı amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarında, BKB'li annelerin çocuklarının diğer kişilik bozuklukları olan annelerin çocuklarına göre BKB tanısı alma olasılığının çok daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla annenin BKB özellikleri

barındırması, çocuklarının yetişkinlik dönemlerine geldiklerinde aynı öyküyü doğurma riskini taşımaktadır (Eyden ve ark., 2016).

Annelerin Borderline Kişilik Örüntüsü ile Çocuklarının Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişki

Borderline kişilik bozukluğuna sahip annelerin çocuklarında gözlemlenen davranış sorunlarından biri de saldırganlıktır. Diğer davranış sorunlarına oranla saldırganlık ile ilgili daha fazla literatür bilgisine ulaşılmıştır.

İncelenen ilk araştırma sonucunda, BKB'li annelerin çocuklarının kontrol grubuna kıyasla önemli ölçüde saldırganlık ve suçluluk sorunları olduğu bildirilmiştir. Benzer bir çalışmada ise yıkıcı davranış bozukluğu ve hiperaktivite bozukluğuna sahip çocukların annelerinde BKB tanısı olduğu ortaya çıkmıştır (Dunn ve ark., 2020). Yapılmış farklı bir çalışmada ise düşük eğitim düzeyine sahip olan, nikotin bağımlılığı olan, sabıka kaydına sahip olan ve riskli cinsel davranışlarda bulunan bireylerin ilerleyen zamanlarda BKB semptomlarının şiddetlenmesi akabinde duygusal ve davranışsal bozukluklar gösterdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Davranış bozukluğu sergileyen bu bireylerin ebeveynlerinde de benzer olumsuz durumların mevcut olduğu belirtilerek ailesel ve genetik riskten etkilendikleri bildirilmiştir (Wertz ve ark., 2020).

Bir başka çalışmada ise Zitzmann ve ark. (2020), BKB'ye sahip annelerin sergiledikleri düşmanca davranışların çocuklarında saldırganlık, karşı gelme ve öfke patlamaları gibi dışa yönelim sorunları riskini arttırdığını tespit etmişlerdir. Aynı zamanda bu çocukların ergenlik dönemlerine geldiklerinde dengesiz ruh hali ve kendine zarar verme gibi BKB semptomları göstermeleri de BKB'li annelerin düşmanca davranışları ile ilişkilendirilmiştir (Zitzmann ve ark., 2020). Bu konuda yapılmış bazı genetik araştırmaları, BKB'li ebeveynlerin sahip olduğu saldırganlık ve öfke gibi dışsallaştırma davranışlarının kalıtsal bir şekilde çocuklarına iletiildiğini ortaya çıkarmıştır. Bu kalıtsal etki, hem biyolojik hem de evlat edinilmiş çocuklarda benzer oranlarda görülmüştür. Dolayısıyla bu araştırma neticesinde, saldırganlık ve benzeri BKB örüntülerinin çocuklara iletilmesinde genetiğin yanı sıra çevresel faktörlerin de aktarım sağladığı bulgusu elde edilmiştir (Fatimah ve ark., 2020).

Borderline kişilik bozukluğuna sahip annelerin çocuklarındaki davranış problemleri ile yürütücü işlev becerilerini inceleyen bir çalışmada ise BKB'li annelerin çocuklarının saldırganlık davranışlarının kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu ve yürütücü işlev becerilerinin ise daha düşük olduğu bulunmuştur. Araştırma neticesinde, çocuklardaki saldırganlık sorunlarının ailesel aktarım ile ilişkisel bir risk barındırdığı bulgusuna ulaşılmıştır (Binion, 2021).

2021 yılında yapılan boylamsal bir çalışmada ise yapılan diğer çalışmalara göre daha farklı sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada; kendine zarar verme, saldırgan tutumlar, karşıt olma vb. BKB semptomu taşıyan çocukların belirtilerini yordayan ailesel ve sosyal risk faktörlerinin etkisi temel alınmıştır. Araştırma hipotezinde, saldırganlık vb. tutumlar sergileyen çocukların annelerinin BKB örüntülerine sahip oldukları düşünülmesine rağmen elde edilen verilerde çocukların BKB özelliklerinin annenin BKB örüntüsü ile bir ilişkisi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak yalnızca annenin BKB değil, annenin depresyon öyküsü ve psikopatoloji geçmişinin de çocukların borderline kişilik örüntüleri ile ilişkili olmadığı bulgusu araştırmacılar tarafından beklenmedik bulunmuştur. Yapılan regresyon analizi sonucunda; saldırganlık, karşıt olma eylemleri, olumsuz çocukluk deneyimleri ve düşük anne desteğinin çocuklardaki BKB semptom varyansının büyük

bir bölümünü karşıladığı bulgusu ortaya çıkarılmıştır (Geselowitz ve ark., 2021).

Saldırgan tutum ve eylemlerin farklı bir yaklaşım ile ele alındığı bir çalışmada, BKB tanısı alan bireylerin olumsuz çocukluk deneyimleri üzerine geriye dönük incelemeler gerçekleştirilmiştir. İncelenen ifadelerde, BKB'ye sahip bireylerin çocukluklarında ebeveynleri tarafından maruz bırakıldıkları saldırgan ya da ihmalkâr tutumları, ebeveynlik dönemine geldiklerinde kendi çocuklarına da uyguladıklarını belirtmektedir (Ko, 2021).

Son olarak ise Bartsch ve ark. (2022) yayımladıkları çalışmada, ebeveynlerin BKB semptomlarının şiddeti ve çocuklarındaki psikopatoloji ele alınmıştır. Araştırma neticesinde, BKB tanılı ebeveynlerin çocuklarının daha yüksek oranda yıkıcı, saldırgan ve baş kaldırııcı davranışlar sergilediği tespit edilmiştir (Bartsch ve ark., 2022).

Genel bağlamda bugüne dek bu konu üzerine elde edilmiş olan veriler, BKB'li anne ve çocuk ilişkisini paradoksal bir boyuta itmektedir. BKB'li anne, çocuğuna kendi yaşadığı olumsuz deneyimleri aktarması sonucu yeni bir BKB'li bireyin doğuşuna sebebiyet verebilmektedir. Buna binaen çalışmada altı çizilen başka bir nokta ise, BKB'li ebeveyne sahip olan her çocuğun yetişkinlikte BKB tanısı almayacağı gibi, saldırgan ya da ihmalkâr tutumlara ve eylemlere maruz kalan her çocuğun da ebeveynlik döneminde kendi çocuğuna aynı tutumu sergilemeyebileceği ifadesidir (Ko, 2021). Bu konudaki görüşlerin bir kısmını derleyen bu çalışmanın, literatürdeki farklı bulguların oluşturduğu fikir alışverişine yardımcı olduğu düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada, annelerin borderline kişilik örüntüleri ile çocuklarının bazı duygusal ve davranışsal sorunları arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırma neticesinde literatürden elde edilen verilerden ilki, borderline kişilik örüntüsüne sahip anneler ile çocuklarının reddedilme duyarlılığı arasında anlamlı bir ilişkinin olmamasıdır. Reddedilme duyarlılığına sahip çocuk ve BKB'li anne ile ilgili literatürde oldukça az veri yer alması nedeniyle iki değişken arasındaki ilişki yeterli düzeyde araştırılamamıştır. Alanyazında BKB ve reddedilme duyarlılığı ilişkisini araştırılan fazla sayıda araştırma bulunuyorken BKB'li anne ve çocuk ilişkisinin göz ardı edilmesi bu çalışmayı sınırlandırmıştır. Buna ek olarak BKB ile reddedilme duyarlılığı üzerine yapılmış araştırmalardaki verilerin büyük bir çoğunluğunun anlamlı yönde bulunması, bu araştırmadaki sonuçların gözden geçirilmesine sebebiyet vermektedir. Bir diğer bulgu ise, öfke ve saldırganlık davranışı görülen bireylerin annelerinde borderline kişilik örüntüsü bulunması olmuştur. Elde edilen kaynakların %90'ı yabancı kaynaklar aracılığı ile sağlanmıştır. Bu konu özelinde ortaya konulmuş Türkçe kaynak sayısı oldukça yetersizdir. Gelecekteki araştırmalarda daha geniş örneklemeler ile çalışılması ve yalnızca borderline kişilik bozukluğunu değil, bu bozukluğa sahip ebeveynleri de içine alması literatürdeki eksikliği giderecektir. Özetle, bu çalışma farklı dil ve kültürlerde yapılmış birçok araştırmayı bir araya getirerek farklı sonuçların bir arada toplanmasını sağlamıştır. Ayrıca, bu başlık çerçevesindeki kaynak kısırlığına bakıldığında bu çalışmanın literatüre yeterli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – H.F., S.T.; Tasarım – H.F.; Denetleme – H.F.; Kaynaklar – H.F., S.T.; Malzemeler – S.T.; Veri Toplanması ve/veya işlenmesi – S.T.;

Analiz ve/veya Yorum – H.F., S.T.; Literatür Taraması – S.T.; Yazıyı Yazan – S.T.; Eleştirel İnceleme – H.F.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – H.F., S.T.; Design – H.F.; Supervision – H.F.; Resources – H.F., S.T.; Materials – S.T.; Data Collection and/or Processing – S.T.; Analysis and/or Interpretation – H.F., S.T.; Literature Search – S.T.; Writing Manuscript – S.T.; Critical Review – H.F.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declare that this study had received no financial support.

Kaynaklar

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®)*.
- Barnow, S., Spitzer, C., Grabe, H. J., Kessler, C., & Freyberger, H. J. (2006). Individual characteristics, familial experience, and psychopathology in children of mothers with borderline personality disorder. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 45(8), 965–972. [CrossRef]
- Bartsch, D., Roberts, R., & Proeve, M. (2022). Relationships between parental borderline symptom severity, empathy, parenting styles and child psychopathology. *Clinical Psychologist*, 26(1), 1–10.
- Binion, G. (2021). *Maternal borderline personality disorder and child development: An examination of risk transmission and statistical approaches to inference* [Master's Thesis]. University of Oregon.
- Borelli, J. L., Stern, J. A., Marvin, M. J., Smiley, P. A., Pettit, C., & Samudio, M. (2021). Reflective functioning and empathy among mothers of school-aged children: Charting the space between. *Emotion*, 21(4), 783–800. [CrossRef]
- Boxberger, A. (2020). *Associations of maternal borderline personality disorder symptoms with parenting stress, maternal warmth, and child externalizing problems* [Undergraduate Thesis]. Robert D. Clark Honors College.
- Breines, J. G., & Ayduk, O. (2015). Rejection sensitivity and vulnerability to self-directed hostile cognitions following rejection. *Journal of Personality*, 83(1), 1–13. [CrossRef]
- Çolak, G., Koç, A., & Hocaoğlu, Ç. (2021). Reddedilmek; içsel korkumuz. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 5(9), 45–56.
- Dáu, A. L. B. T., & Milan, S. (2022). Maternal borderline symptoms, parent-child relationship patterns and child maladjustment. *Child and Youth Care Forum*, 51(1), 205–217. [CrossRef]
- Downey, G., & Feldman, S. I. (1996). Implications of rejection sensitivity for intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(6), 1327–1343. [CrossRef]
- Dunn, A., Cartwright-Hatton, S., Startup, H., & Papamichail, A. (2020). The parenting experience of those with borderline personality disorder traits: Practitioner and parent perspectives. *Frontiers in Psychology*, 7(11), 1913–1924.
- Eyden, J., Winsper, C., Wolke, D., Broome, M. R., & Maccallum, F. (2016). A systematic review of the parenting and outcomes experienced by offspring of mothers with borderline personality pathology: Potential mechanisms and clinical implications. *Clinical Psychology Review*, 47(2), 85–105. [CrossRef]
- Farajî, H. (2021). Borderline kişilik bozukluğunun ergenlik döneminde belirlenmesine dair bir değerlendirme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7141–7166. [CrossRef]
- Fatimah, H., Wiernik, B. M., Gorey, C., McGue, M., Iacono, W. G., & Bornovalova, M. A. (2020). Familial factors and the risk of borderline personality pathology: Genetic and environmental transmission. *Psychological Medicine*, 50(8), 1327–1337. [CrossRef]
- Feldman, R. B., Zerkowitz, P., Weiss, M., Vogel, J., Heyman, M., & Paris, J. (1995). A comparison of the families of mothers with borderline and nonborderline personality disorders. *Comprehensive Psychiatry*, 36(2), 157–163. [CrossRef]
- Geselowitz, B., Whalen, D. J., Tillman, R., Barch, D. M., Luby, J. L., & Vogel, A. (2021). Preschool age predictors of adolescent borderline personality symptoms. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 60(5), 612–622. [CrossRef]
- Godleski, S. A., Eiden, R. D., Kachadourian, L., & Lucke, J. F. (2019). Etiological pathways to rejection sensitivity in a high-risk sample. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(5), 715–727. [CrossRef]
- Herr, N. R., Hammen, C., & Brennan, P. A. (2008). Maternal borderline personality disorder symptoms and adolescent psychosocial functioning. *Journal of Personality Disorders*, 22(5), 451–465. [CrossRef]
- Kartal, F., Uğur, K., Mete, B., Demirkol, M. E., & Tamam, L. (2022). The relationship between the oxytocin level and rejection sensitivity, childhood traumas, and attachment styles in borderline personality disorder. *Psychiatry Investigation*, 19(3), 239–246. [CrossRef]
- Ko, B. (2021). *Examining the prevalence rate of adverse childhood experiences such as childhood trauma, abuse, and attachment disorders in adults diagnosed with borderline personality disorder* [Master's Thesis]. Texas A&M University.
- Macfie, J., & Kurdziel, G. (2020). The experience of maltreatment in young children whose Mothers Have borderline personality disorder: Reflections in their narrative representations. *Journal of Personality Disorders*, 34(6), 750–763. [CrossRef]
- Mena, C. G., Macfie, J., & Strimpfel, J. M. (2017). Negative affectivity and effortful control in mothers with borderline personality disorder and in their young children. *Journal of Personality Disorders*, 31(3), 417–432. [CrossRef]
- Menon, P., Chaudhari, B., Saldanha, D., Devabhaktuni, S., & Bhattacharya, L. (2016). Childhood sexual abuse in adult patients with borderline personality disorder. *Industrial Psychiatry Journal*, 25(1), 101–106. [CrossRef]
- Özmen, A. (2006). Öfke: Kuramsal yaklaşımlar ve bireylerde öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etmenler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 39–56.
- Öztürk, O., & Uluşahin, A. (Eds.) (2020). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Nobel Tıp Yayınları.
- Reinelt, E., Stopsack, M., Aldinger, M., Ulrich, I., Grabe, H. J., & Barnow, S. (2014). Longitudinal transmission pathways of borderline personality disorder symptoms: From mother to child? *Psychopathology*, 47(1), 10–16. [CrossRef]
- Santrock, W. J. (2015). *Yaşam boyu gelişim*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Shenoy, S. K., & Praharaj, S. K. (2019). Borderline personality disorder and its association with bipolar spectrum and binge eating disorder in college students from South India. *Asian Journal of Psychiatry*, 44(2), 20–24. [CrossRef]
- Strimpfel, J. (2012). *Rejection sensitivity in adolescent offspring of mothers with borderline personality disorder* [Master's Thesis]. University of Tennessee.
- Uncu, O. (2021). *Reddedilme duyululuğu, hissedilen yalnızlık ve aleksitimik özellikler arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Weiss, M., Zerkowitz, P., Feldman, R. B., Vogel, J., Heyman, M., & Paris, J. (1996). Psychopathology in offspring of mothers with borderline personality disorder: A pilot study. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne de Psychiatrie*, 41(5), 285–290. [CrossRef]
- Wertz, J., Caspi, A., Ambler, A., Arseneault, L., Belsky, D. W., Danese, A., Fisher, H. L., Matthews, T., Richmond-Rakerd, L. S., & Moffitt, T. E. (2020). Borderline symptoms at age 12 signal risk for poor outcomes during the transition to adulthood: Findings from a genetically sensitive longitudinal cohort study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 59(10), 1165–1177.e2. [CrossRef]

- Whalen, D. J., Kiel, E. J., Tull, M. T., Latzman, R. D., & Gratz, K. L. (2015). Maternal borderline personality disorder symptoms and convergence between observed and reported infant negative emotional expressions. *Personality Disorders*, 6(3), 229–238. [\[CrossRef\]](#)
- Wilson, S. T., Stanley, B., Brent, D. A., Oquendo, M. A., Huang, Y., & Mann, J. J. (2009). The tryptophan hydroxylase polymorphism is associated with diagnosis, but not suicidal behavior, in borderline personality disorder. *American Journal of Medical Genetics. Part B; Neuropsychiatric Genetics*, 150B(2), 202–208.
- Zitzmann, J., Rombold, L., & Renneberg, B. (2020). Familial transmission of borderline personality disorder. *Psychotherapeut*, 65(5), 366–373. [\[CrossRef\]](#)

Kabullenilmiş Şiddet Olarak Stockholm Sendromu ve Sinema Filmlerinde Stockholm Sendromlu Kadın Temsili

Stockholm Syndrome as Acceptable Violence and the Representation of Women with Stockholm Syndrome in Movies

Elif KÜÇÜK DURUR

Atatürk Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Gazetecilik Bölümü,
Erzurum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 04.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 24.10.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Elif Küçük DURUR
E-mail: e.kucukdurur@atauni.edu.tr

Cite this article as: Küçük Durur, E. (2022). Stockholm syndrome as acceptable violence and the representation of women with Stockholm syndrome in movies. *Advances in Women's Studies*, 4(2), 45-48.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olan kadına yönelik şiddet sorunu ve bu şiddeti meşrulaştıran medya temsilleri araştırmaların konusu olmaya devam etmektedir. Diğer yandan sosyo-psikolojik bir durum olarak Stockholm Sendromu, şiddete maruz kalan kadınlar açısından kabullenilmiş bir şiddet türü olarak ortaya konmuştur. Hali hazırda kadına yönelik şiddetin temsiliinde medya olumsuz örneklerle dolu iken, Stockholm Sendromunun da film hikayelerinin klasik anlatılarında duygusal birlikteliğin bir parçası olarak ve romantize edilerek sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bilimsel çalışma alanında Stockholm Sendromuna yönelik medya temsillerini ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamış, hem konuya dikkat çekmek hem de literatürdeki bu boşluğu doldurmaya katkı sağlamak amacıyla bu çalışma tasarlanmıştır. Psikolojik bir sorun olarak ortaya konan bu sendromun film kurgularında sempatik bir unsur olarak ele alınmasının kadına yönelik şiddeti normalleştirdiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stockholm sendromu, kadın, şiddet, film

ABSTRACT

On one hand, the problem of violence against women, which is a result of gender inequality, and the media representations that legitimize this violence continue to be the subject of research. On the other hand, Stockholm syndrome, as a socio-psychological condition, has been revealed as an accepted type of violence for women who are exposed to violence. While the media is full of negative examples in the representation of violence against women, it is seen that Stockholm syndrome is frequently used as a part of emotional togetherness and romanticized in the classical narratives of film stories. No study has been found in the field of scientific study dealing with media representations of Stockholm syndrome, and this study was designed to both draw attention to the subject and contribute to filling this gap in the literature. It has been evaluated that the handling of this syndrome, which is presented as a psychological problem, as a sympathetic element in film editing, normalizes violence against women.

Keywords: Stockholm syndrome, women, violence, movie

Giriş

Adını 1973'te Stockholm'de meydana gelen ünlü banka soygunu olayından alan "Stockholm Sendromu" söz konusu soygunda alıkonan rehinelere yönelik şefkat duymak ve empati kurmak gibi olumlu duygular beslemesi ve bu olay sonrasında yaşanan benzer durumları ifade etmek üzere literatüre girmiştir. Eklemek gerekir ki Psikiyatr Nils Bejerot tarafından adı konan Stockholm Sendromu, resmi bir tanısı olmayan ve Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan DSM-5 (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-5) kitabında yer almayan yine de belirli reaksiyonları açıklamak için kullanılan psikolojik bir kavramdır ve genel bir kabulü mevcuttur (DBE, 2021). Stockholm Sendromu nispeten yeni bir kavram olmasına rağmen, kavramın tanımını oluşturan bu psikolojik durumun adı konmadan önce de yaşanan bir gerçeklik olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Doğadaki her canlı gibi insan da hayatta kalma dürtüsüne sahiptir. Bu bağlamda zorlu koşullar altında yaşamaya mecbur kalan insanlar çevrelerine uyum sağlayarak bu koşullara adapte olurlar. Stockholm Sendromunda da mağduru saldırganla yönelik sempati ve empati geliştirmesinin altında yatan sebepler, şiddetin oluşturduğu yoğun kaygı, çaresizlik hissi ve hayatta kalma dürtüsüdür. Şiddetin sürekliliği ve dış dünyadan soyutlanmışlık, mağduru ümitsizliğe itmekte ve bu durumda mağdur hayatta kalabilmek için saldırganla uyum sürecine girmektedir. Bu sürecin sonunda ise Stockholm Sendromu yaşayan birey maruz kaldığı şiddeti benimsemekle kalmamakta, şiddet uygulayanla özdeşim kurarak onu anlamaya ve hatta savunmaya başlamaktadır. Böylesi travmatik bağlanma süreci içerisindeki mağdur, saldırganın kendisine karşı olumlu davranışlarına minnet duyar hale gelmektedir.

Bu sendromun kavramsal olarak anlamı zamanla genişlemiş olup, örneğin mahkûmlarda gardiyanlara karşı, savaş esirlerinde düşman askerine karşı, fahişelerde kendilerini pazarlayanlara karşı, eneset mağdurlarında ebeveyne karşı, şiddete uğrayan kadınlarda kocalarına karşı gözlenen paradoksal bağlılık, Stockholm Sendromu'na dahil edilmiştir (Carver, t.y.; Cordon, 2019). Bireysel düzlemdeki bu örneklerin yanı sıra ezilen ya da baskılanan grupların, değiştiremeyecekleri hegemonyaya ve iktidar sahiplerine yönelik bilişsel çelişkilerini aşmak üzere baskı şartlarını normalleştirme eğilimlerini tanımlayan, ezilen ya da baskılanan kitleler tarafından geliştirilebilen bir savunma mekanizması ya da sosyo-psikolojik tepki türü olarak Toplumsal Ölçekli Stockholm Sendromu kavramından da söz edilmektedir (Dee ve ark., 1994). Bu kavramın ortaya konduğu çalışmada toplumsal kitle olarak kadınların kendilerine şiddet uygulayan erkeklere yönelik memnuniyet sağlama odaklı bir zorunluluk durumu dahilinde bu şiddeti içselleştirdikleri ve bunun memnuniyete hatta bağlanmaya dönüştüğü vurgulanmaktadır.

“Stockholm Sendromu kadınların şiddet yaşadıkları ilişkiden uzaklaşmalarını zorlaştıran önemli psikolojik sebeplerden biri” olarak ele alınmakta, kadının bu sendromdan çıkabilmesinin söz konusu şiddetin durması ve kendisi için yeni bir gerçekliğin tesisi ile mümkün olabileceği ifade edilmektedir (Mor Çatı, 2019). Durum böyle iken medya metinleri arasında özellikle filmlerde kadınlar için bu sendromun çeşitli kurgusal unsurlar ile normalleştirildiği ve hatta sempatkileştirildiği görülmektedir.

Sinema Filmlerindeki Kadın Temsilleri Bağlamında Stockholm Sendromunun Normalleştirilmesi

Medyada kadın temsili geçmişten bugüne akademik ilgi alanı olarak güncelliğini korumaktadır. Yapılan çalışmalarla temsil bağlamındaki sorunlar ortaya konmakta bu sorunların toplumsal alanda kadının konumuna yönelik olumsuz etkisi tartışılmaktadır.

Genel olarak iyi kadın-kötü kadın karşıtlığı ekseninde kurgulanan medya temsillerinde; haksızlığa susan, “evinin kadını, çocuklarının annesi” olmak dışında bir dünya tasavvur etmeyen, yuvası dağılmasın ya da eşi terketmesin diye her türlü zorbalığa ya da şiddete boyun eğen, eşi ya da çocukları için kariyerinden, hayallerinden vazgeçme fedakârlığını gösteren kadın yüceltilirken, özgür, bağımsız, herhangi bir erkek himayesine ihtiyaç duymadan kendi ayakları üzerinde durmak isteyen, kendi kararlarını kendi veren kadın olumsuz bir anlamsal içerikle kötü kadın kategorisine dâhil edilmektedir. Bu çerçevede medya metinlerinde kadınlara ideal vücut ölçülerine sahip olması, belirlenmiş ve içselleştirilmiş toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkarması, daima kanaat etmesi ve itaat etmesi gibi gereklilikler dikte edilmektedir. Medya metinlerinde kadınlar çoğunlukla

bedenden ibaret bir cinsel nesne, alış-veriş düşkünü, üretmekten ziyade tüketen, koca derdine düşen, dırdırcı eş ya da fedakâr eş/anne gibi birtakım klişeler çerçevesinde temsil edilmekte, bu kurgu kadının bireyselliğini sınırlandırmakta ve izleyicinin başka tür lüsünü düşünmesine izin vermemektedir. Kısacası kadının özne olduğu metinlerde en çok temsil edilen şiddetin kurbanı olan kadın ya da bedeniyle öne çıkarılıp nesne ya da metaya indirgenen kadındır. Her iki temsil türünde de kadın değersizleştirilmektedir.

Diğer yandan “şiddet” olgusu güç ile güç ise var olan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları temelinde erkeklikle doğrudan ilişkilidir. Çünkü şiddet var olan ataerkil yapı dahilinde erkeklik kültürünün önemli bir parçasıdır ve eril kimliğin kurucusudur. Ayrıca, erkeğin erkeğe ve kadına yönelik şiddetinin temelinde de erkeklik hegemonyasına yönelik tehdit ve korku bulunmaktadır. Bu bağlamda, eril şiddeti bireysel bir edimden ziyade toplumsal sistemlerden beslenen bir olgu olarak ele almak gerekmektedir.

Kadına yönelik şiddet birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de en önemli toplumsal sorunlardan biridir. Sorunun çözümüne yönelik siyasi ve hukuki adımlar atılmakta fakat bugün itibarıyla bunların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu toplumsal sorunu çözebilme için önce soruna bütünsel bir bakış açısıyla yaklaşmak ve sorunu üreten kaynağa inmek gerekmektedir. Bu sorunun kaynağında ise çok köklü ve çok boyutlu hegemonik erkeklik kültürü bulunmaktadır.

Söz konusu erkek egemen söylemsel yapıyı oluşturan ve sürekliliğini sağlayan en önemli unsurlardan biri de medyadır. Fakat medyayı tek başına toplumu yönlendirme erkine sahip doğrudan insanları etkileyen bir yapı olarak ele almak da yanıltıcıdır. Bu noktada medyayı toplumu belirleme potansiyeline sahip olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal yapı içinde şekillenen toplum tarafından belirlenen bir yapı olarak ele almak gerekmektedir. Bu perspektiften bakıldığında medyanın şiddeti yeniden ürettiği ya da toplumsal alana yönelik pekiştirici bir etki oluşturduğu iddia edilebilir. Medyada şiddet insanların saldırgan olmasına ya da suç işlemesine neden olmayabilir ama insanları şiddet dolu bir dünyada yaşadıklarına ve dünyayı daha güvenli hale getirmek için şiddetin gerekli olduğu inandırır.

Medya metinlerinde şiddetin gösterilmesi ya da şiddet içeren bir dil kullanılması şiddet üretiminde etkindir. Kan ve ölüm içerikli şiddet eylemleri, kazalar ya da felaketlerin dolaysız gösterimi yanında, dilsel şiddet, hakaret etmek, değersizleştirmek, yok saymak veya nesneleştirmek yoluyla gerçekleşmektedir. Seyirlik bir eğlence öğesi olarak şiddet, dizi filmlerden çizgi filmlere, yarışma programlarından dijital oyunlara insanların şiddet içeriğine olan ilgisini karşılamak üzere pek çok medya metninde kullanılmaktadır. ‘Şiddetin dili yoktur; her topluma uygun içerik şiddettir’ (Gerbner, 1996, ss. 27–34), bu bağlamda her toplumda medya içeriklerinin izlenirliğini ya da okunurluğunu arttıran bir unsurdur. Medyada şiddet gösteriminin katharsis sağlamanın ötesine geçtiğini ifade eden Oskay, bunun insanların başkaları üzerinde şiddet uygulamalarını ve başkalarının da kendileri üzerinde şiddet uygulamasını meşru görme eğilimi edinmelerine neden olduğunu (1996, s. 195) belirtmektedir.

Sinemanın kimilerine göre bir sanat dalı olarak da değerlendirilmesine karşın kitle iletişimini sağlayan bir iletişim aracı olarak ele almak mümkündür, bu bağlamda sinema eserleri de toplumsal alanda dolaşıma giren, iletişimsel süreç içeren birer medya metni olarak kabul edilmektedir.

Sinema alanı hem sektör yapılanması, hem anlatı türleri ve gelenekleri bakımından erkek egemen bir karakter taşımaktadır. Bu açıdan erkeklik kimliği ile doğrudan ilişkilendirilen şiddet olgusu da sinemanın ayrılmaz bir parçası olmuş, sayısız filmde heyecan artırıcı ya da mizahi bir unsur olarak kullanılmıştır. Herhangi bir sinema filmi aynı anda izlerken kitleleşen insanlar izleme esnasında filmde yer alan şiddete yönelik ortak bir duygulanım süreci yaşayabilmekte ve bir ortak tepki alanı oluşturabilmektedirler. Dolayısıyla diğer medya metinleri içerisinde özellikle sinemadaki şiddetin etkinliği daha yüksek olabilmektedir.

Sinemada şiddetin açık ya da örtük bir şekilde mi gösterildiği, şiddet failinin kahraman mı yoksa kötü karakter mi olduğu, şiddet eyleminin bir suç olarak mı yoksa hedefe ulaşmanın bir gerekliliği olarak mı resmedildiği gibi unsurlar şiddet kullanımının meşrulaştırılması ve normalleştirilmesi bağlamında öne çıkmaktadır. Şiddet, militarist filmler aracılığıyla kutsanırken, komedi filmlerinde karikatürize edilerek normalleştirilmektedir. Sinema filmlerinde şiddet bağlamı kadın temsili ile ilişkilendirildiğinde, suç filmlerinde kazananın ganimeti, melodramlarda kötü erkeğin şiddetinin mağduru veya iyi erkeğin şiddetinin sebebi olan kadınlar görülmektedir. Abisel tarafından yapılan kapsamlı çalışmada “erkekler arasındaki şiddetin çoğu kez kadınların varlığından kaynaklandığı, büyük ölçüde yarışmacı bir nitelik taşıdığı ve hemen her zaman geleneksel erkek iktidarının düşünce ve davranış kodlarıyla açıklandığı” tespitinde bulunulmakta, “erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddetin ise tümüyle kadının denetlenip cezalandırılması gereken ya da sahip olunmak istenen bir nesne olarak görülüp gösterilmesiyle bağlantılı” (2005, s. 312-313) olduğu vurgulanmaktadır. Aynı çalışmada film anlatıları çerçevesinde kadına yönelik şiddetin aslında “kadınlara yapmaları/yapmamaları gerekenler konusunda ders vermek, direnişlerinin ve fiziki güçlerinin sınırlılığını kanıtlayarak onları korkutmak, rolünün dışına çıkanları cezalandırmak (2005, s. 320)” gibi işlevleri olduğu ifade edilmektedir. Sinema filmlerindeki hikaye kurgularında kadın karakterlere yönelik fiziksel ya da psikolojik şiddet, şiddetin failiyle ilişkilendirilmemekte, kadının ceza gerektiren davranış ve sözlerine bağlanarak gerekçelendirilmektedir.

Sinema filmlerinde kadına yönelik şiddetin bir başka görünümü ise kadın karakterin zorla alıkonulması, kaçırılması şeklindedir. Bu filmlerdeki hikaye kurguları dahilinde zorla alıkonulan ya da kaçırılan kadın ile alıkoyan ya da kaçırılan erkek arasında bir aşk ilişkisinin konu edildiği görülmektedir. Bilimsel alanda Stockholm Sendromu olarak kavramsallaştırılan bu psikolojik sorunun, filmlerdeki ana kadın karakterlerin rehin alındığı, kaçırıldığı hikayelerin yanı sıra yine bu karakterlerin yaşadıkları erkek şiddetini görmezden geldiği, şiddete rağmen ilişkisinden kopmadığını anlatan film hikayeleri de azımsanmayacak kadar fazladır. Melodram türündeki filmlerin büyük kısmı bu tür hikayeler üzerine inşa edilmekte, “celladına aşık olan kadınların” olumlu bir anlamsal içerikle temsil edilmesi psikolojik bir sorun olan Stockholm Sendromunu normalleştirilmektedir.

Stockholm Sendromunu konu alan King Kong filmleri (1933–1976–2005), Uykucu (1973), Köpeklerin Günü (1975), Bağla Beni (1989), Olağanüstü Bir Hayat (1997), Arabulucu (1998), Çılgın Şehir (1998), Haydut (2001), John Q. (2002), Testere (2004), V For Vendetta (2005), Koleksiyoncu (2010), Zamana Karşı (2011), Güzel ve Çirkin (2017) gibi eski ve yeni birçok yabancı film olduğu gibi, Yaban (1973), Mavi Boncuk (1975), Fırtına (1977), Gırgır Ali (1982), Seni Seviyorum (1987), Deniz Yıldızı (1988) gibi filmler de bu bağlamda Türk sinemasında yer alan bazı örneklerdir.

Rehin alan ile rehin alınan arasında gelişen aşk ilişkisini konu alan bu filmlerde temel hak ve özgürlükler arasında sıralanan

“kişi hürriyeti ve güvenliği”ne yönelik ihlalin hikaye yapısı içerisinde duygusal bir zemin oluşturularak yumuşatılması ile bu hak ihlali önemsizleştirilmekte ve izleyici tarafından bir sorun olarak görülmesi engellenmektedir. Alıkonulan, şiddet gören kadın karakterin hikayenin sonunda kendisine şiddet uygulayan erkeğe duygusal olarak bağlanmasında olduğu gibi kadın karakterin şiddete boyun eğerek bunu kabullenmesi ve bu durumun sorun olarak değil duygusal birlikteliğin bir parçası olarak gösterilmesi, böylesi hastalıklı bir sevginin yüceltilmesi gibi temsiller kadına yönelik şiddetin meşrulaştırılmasına sebep olmaktadır.

Sonuç

Medya toplumsal alanda kadın kimliğini ikincilleştiren temsil sistemleri ve anlamlandırma pratikleriyle erkek egemen söylemin yeniden üretiminde etkin bir rol oynamaktadır. Liberal piyasa koşullarına tâbi olan medya organları, talebin arzı belirlediği savunusundan hareketle, metinlerdeki temsillerde kadını değersizleştiren, özgürlüklerini kısıtlayan, baskı ve denetim altına alan erkek egemen söylemi yeniden üretmeye hizmet etmektedir. Haberler, reklamlar, dizi filmler, eğlence programları gibi tüm medya metinlerinde kadını cinsel nesne kategorisine indirgeyen, kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran, kadının toplumsal cinsiyet rollerine dair kalıp yargıları pekiştiren içerikler hegemonik erkeklik kültürünü yaymaktadır.

Özellikle sinema filmleri bağlamında erkekler arasındaki şiddetin temsili bir rekabet unsuru olarak ele alınırken erkeğin kadına uyguladığı şiddet kadının denetim altına alınması, terbiye edilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Sinema filmlerinde, zor kullanılan, kaçırılan, baskılanan fakat tüm bunlara rağmen içinde bulunduğu duruma itiraz etmeyen, dolayısıyla şiddeti kabullenen ve hatta şiddet uygulayana aşk besleyen kadın temsillerini Stockholm Sendromu bağlamında ele almak gerekmektedir. Söz konusu filmlerde şiddetin duygusal bağ ya da romantizm ile ilişkilendirilmesi ya da sempatikleştirilmesi köklü ve önemli bir toplumsal sorun olan kadına yönelik şiddetin normalleştirilmesine ve pekiştirilmesine hizmet etmektedir. Bu bağlamda, kurgusal metinler olarak filmlerdeki bu temsil stratejilerinin kadına yönelik şiddetle mücadelede bir engel oluşturduğu da iddia edilebilir.

Yapılan literatür taramasında çoğunlukla psikoloji alanındaki bilimsel çalışmalara konu olan Stockholm Sendromunun medya ve özelinde sinema filmleri bağlamında ele alınmadığı görülmüştür. Bu durum çalışma açısından bir sınırlılık oluştursa da konuya farklı bir perspektiften yaklaşılması literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacaktır. Diğer yandan Stockholm Sendromunu sinema filmlerindeki kadın temsilleri bağlamında ele alan ve film hikayelerinin detaylı analizlerini yapan çalışmaların bu alanı zenginleştireceği düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declared that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study had received no financial support.

Kaynaklar

Abisel, N. (2005). *Türk sineması üzerine yazılar*. Phoenix Yayınevi.

Carver, J. M. (t.y.). Love and Stockholm syndrome: The mystery of loving an abuser. https://drjoecarver.makeswebsites.com/clients/49355/File/love_and_stockholm_syndrome.html

Cordon, L. A. (2019). *Popular psychology: An encyclopedia*. Greenwood Press.

Dee, G., Rawlings, E. I., & Rigsby, R. K. (1994). *Loving to survive: Sexual terror and women's lives*. New York University Press.

Gerbner, G. (1996). The hidden side of television violence In Schiller (Ed.), *Invisible crisis*. Westview Press.

Mor Çatı. (2019). *Erkek şiddetine karşı dur! Yaşamı değiştir!* https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2020/02/Kadina-Yonelik-Siddet_baski_aralik_2019.pdf

DBE. (2021). *Stockholm sendromu*. <https://www.dbe.com.tr/tr/yetiskin-ve-aile/11/stockholm-sendromu/>.

Oskay, Ü. (1996). Efendi/köle ilişkisi açısından şiddet ve görünümleri üzerine. *Cogito*, 6-7, 185-197.

İnfertil Kadın Olmak Üzerine Feminist Bir Tartışma

A Feminist Debate on Being an Infertile Woman

Meryem GÜL

Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ÖZ

İnfertilite çoğunlukla tıbbi bir hastalık veya anormali olarak tanımlansa da infertilitenin birey ve çiftler üzerindeki etkileri daha çok tarihsel, kültürel, sosyo-politik yapılardan kaynaklanmaktadır. Ataerkil toplumlarda infertilite bireylerin çocuksuzluk nedeniyle toplumsal cinsiyet rol beklentilerini karşılayamamaları anlamına gelmektedir. Tıp alanındaki gelişmeler infertilitede erkeklerin rolünün de olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, infertilite birçok toplumda bir kadın sorunu olarak görülmeye devam etmektedir. Toplumsal cinsiyetin infertil kadınlar üzerinde baskı ve damgalanma, terk edilme ve boşanma, çokeşlilik, ev içi şiddet gibi sonuçları olmaktadır. Bu çalışmada infertil kadınların yaşadıkları sorunlar feminist perspektif ile ele alınmıştır. Kadınların yaşadıkları sorunları ortadan kaldırmaya yönelik feminist mücadele kadınların bilinçlenmesi, toplumsal konumlarının iyileşmesi ve güçlenmesine dayanmalıdır. Gerçekleştirilecek feminist mücadelede infertil kadınlar, eşleri, geniş aile üyeleri ve tıp uzmanlarıyla çalışılmalıdır. Mikro düzeyde danışmanlık hizmetleri verilmeli, mezo düzeyde feminist grup çalışması yapılmalı, makro düzeyde infertil kadınlara yönelik ataerkil baskıyı sonlandırabilecek politika ve uygulamalar hayata geçirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İnfertilite, ataerkillik, feminizm, toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

Although infertility is mostly defined as a medical disease or abnormality, the effects of infertility on individuals and couples are mostly due to historical, cultural, and socio-political structures. In patriarchal societies, infertility means that individuals cannot meet their gender role expectations due to childlessness. Advances in medicine have revealed that men play a role in infertility. However, infertility continues to be seen as a women's problem in many societies. Gender has consequences such as pressure and stigma on infertile women, abandonment and divorce, polygamy, domestic violence. In this study, the problems experienced by infertile women are discussed with a feminist perspective. The feminist struggle to eliminate the problems women experience should be based on raising awareness of women, improving and strengthening their social positions. Feminist struggle to be carried out should work with infertile women, their spouses, extended family members and medical professionals. Counseling services should be provided at the micro level, feminist group work should be carried out at the mezo level, and policies and practices that could end the patriarchal oppression of infertile women should be implemented at the macro level.

Keywords: Infertility, patriarchy, feminism, gender

Giriş

İnfertilite, Uluslararası Hastalık Sınıflandırması ICD-11'de bir yıldan daha fazla süreli düzenli ve korunmasız cinsel ilişkinin gebelikle sonuçlanmaması olarak tanımlanmıştır. Primer infertilite daha önce gebelik yaşanmaması, sekonder infertilite ise en az bir gebelik deneyimi sonrasında gebelik yaşanmamasıdır (WHO, 2020a). İnfertilitenin nedeni biyolojik olabileceği gibi yaşam tarzı (sigara, aşırı alkol kullanımı, sağlıksız beslenme gibi) veya çevresel (kirlilik ve toksinlere maruz kalma gibi) olabilir (Gore ve ark., 2015; Segal & Giudice, 2019). Dünyada 48 milyon çift ve 186 milyon birey infertiliteden etkilenmektedir (WHO, 2020b). Sun ve diğerleri (2019), 1990–2017 yılları arasında infertilite yaygınlık oranının her iki cinsiyet için de arttığını ortaya koymuşlardır.

Çoğunlukla tıbbi bir hastalık veya biyolojik bir anormali olarak tanımlanan infertilitenin birey ve çiftler üzerinde oluşturduğu baskı toplumsal nedenlere dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet bireylere cinsiyetlerine göre birtakım roller yüklemekte ve bireylerin yapabilirliklerini bu roller üzerinden

Geliş Tarihi/Received: 16.02.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 22.11.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Meryem GÜL

E-mail: meryemgul92@gmail.com

Cite this article as: Gül, M. (2022).

A feminist debate on being an infertile woman. *Advances in Women's Studies*, 4(2), 49-54.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bebeklikten itibaren toplumsallaşma süreçlerinde öğrenilir ve içselleştirilir. İnfertilite ataerkil toplumlarda bireylerin anne-baba olamamaları nedeniyle toplumsal cinsiyet normlarını karşılayamamaları anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda infertil bireylerin çocuksuz olmaları toplum tarafından daima sorgulanmaktadır. Bu sorgulama damgalama, dışlama, ötekileştirme, şiddete dönüşebilmektedir. Toplumsal cinsiyet rol beklentileri kadınlar, erkekler, LGBTİ+ (lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks, Queer) bireyler, ileri yaşta olanlar, cinsel ilişki içinde olmayanlar gibi birçok kimse üzerinde baskı oluşturmaktadır. Tarihsel süreçte infertiliteden birincil olarak kadınlar sorumlu tutulmuştur. Her ne kadar tıp alanındaki gelişmelerle birlikte bu algıda değişimler olsa da ataerkil toplumlarda infertilite daha çok bir kadın sorunu olarak görülme devam etmektedir. Buradan hareketle, bu çalışmada infertilite nedeniyle çocuksuzluğu deneyimleyen kadınların sorunları feminist perspektif ile ele alınmıştır.

Çocuksuzluğa Dair Bir Kavram Tartışması

Alinsky (2014), "Radikaller İçin Kurallar" kitabında kavramların yanlış kullanılmasının "dillerin zihinleri tuzağa düşürdüğü kritik bir nokta" olduğunu ifade etmiştir. Alinsky'nın altını çizdiği gibi söylem; düşünceleri ve eylemleri etkilemektedir. Bu nedenle çocuğu olmayan kişilere atıfta bulunurken uygun terminoloji kullanılması gerekmektedir (Bell, 2013). İnfertilite, üreme konusunda baskın biyomedikal söylem içerisinde inşa edilir ve genellikle infertilitenin sağlık dışındaki etkileri vurgulanmaz (Rouchou, 2013). "Infertilite" kurak, verimsiz, üretken olmayan anlamlarına da gelmektedir. Nüfus biliminde "fertilite" üreyebilmenin yanı sıra çocuk sayısını tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Rutstein & Shah, 2004).

Çocuğu olmayan kadınları tanımlamak için kısır, çorak, steril gibi ifadelere de rastlanmaktadır. Bu gibi adlandırmalar annelik rolünün merkezietini güçlendirmeye hizmet ettiğinden kadınlarda yetersizlik duygularını uyandırmaktadır. Kısır ifadesi fiziksel olarak yetersiz görülen "başarısız bedeni" vurgulamaktadır (Gillespie, 1999). Donchin (1996); kısır, çocuksuz gibi terimlerin, başka herhangi bir kimliği geçersiz kılmak için kullanılıyor olmasının altını çizmiştir. Zegers-Hochschild ve diğerleri (2009), infertilite ile ilgili ülkelere göre farklılaşabilen tıbbi terimlerin kültürel temelli olduğunu vurgulamışlardır. İnfertiliteye ilişkin kavram tartışmaları anneliğin biyolojik ve sosyal yönleri ile de ilgilidir. Anneliğin yalnızca biyolojik olduğuna dair inanç, kadınların çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde gördükleri yoğun sosyal koşullanmayı göz ardı etmektedir (Hammons, 2008).

İnfertiliteye dair alternatif kavramlara bakıldığında istemsiz/gönülsüz çocuksuzluğu (involuntary childlessness) anne ya da baba olamamaya ilişkin daha geniş bir perspektif sağladığı görülmektedir. Bell (2013); yardımcı üreme hizmetlerini kullanan pek çok kadının biyolojik olarak bir problemi bulunmadığını, bazı kadınların biyolojik problemi olan partnerlerinin olabileceğini, bazı kadınlar için anne olamamanın nedeninin açıklanamadığını vurgulamış ve daha geniş bir rol yelpazesini ifade eden gönülsüz çocuksuzluk kavramını önermiştir. Geniş bir perspektif sağlayan gönülsüz çocuksuzluk damgalayıcı bir ifade olmayıp sosyokültürel bağlamı vurgulamaktadır. Ancak, çeviri bir ifade olan gönülsüz çocuksuzluğun kullanımının dil açısından pratik olmadığı düşünüldüğünden bu çalışmada infertil kadınlara dair "biyolojik anne olamamak" tanımlaması kullanılmıştır. Biyolojik anne olamama durumunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle "anne olmanın" ne anlama geldiği keşfedilmelidir (McKennon Brody & Frey, 2017).

Ataerkil Cinsiyet Rejiminde Anneliğin Anlamı

Eleştirel Feminizm Sözlüğünde annelik; değer verilen bir özgülük, yeni birini dünyaya getirme gücü, adına sosyal ya da siyasal haklar talep edilebilecek bir toplumsal işlev; aynı zamanda da ezilmenin kaynaklarından biri olarak tanımlanmıştır (Hirata ve ark., 2015). Kadınlık ideallerini annelik ideallerinden ayırmak oldukça zordur (McKennon Brody ve Frey, 2017). Kadınların anne olarak var oldukları bağlam tarihsel, sosyal ve kültürel olarak şekillenmektedir. Annelik genellikle evrensel bir deneyim gibi görülse de anne olmak her yerde sosyal ve kültürel olarak belirlenir (Miller, 2010).

Kadınlar cinsiyetlerinin ötesinde belirli bir ırk, sınıf ve etnik grubun üyesi olduklarından kadınların deneyimleri toplumsal konularına göre farklılaşmaktadır (Donchin, 1996; Karmakar, 2022). Annelik ya da anne olmamak deneyimlerinde tarihsel-kültürel bağlamda şekillenen toplumsal konum belirleyicidir. Ataerkil sistem kadınları ve erkekleri toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uymaya zorlamaktadır ve ataerkil sistemde kadınlar için atanmış rollerden biri de anneliktir.

Erkek egemenliği ya da kadınların ezilmesi ile neredeyse aynı anlama gelen patriyarka erkeklerin iktidarı elinde bulundukları toplum yapısını ifade eder (Hirata ve ark., 2015). "Patriyarka; erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu, kadınların ezildiği ve sömürüldüğü toplumsal yapılar sistemidir." Patriyarkal üretim ilişkileri kadınların ev içi emeğine eşleri ve birlikte yaşadıkları diğer erkekler tarafından el konulmasına dayanır. Kadınlar; özellikle de ücretli emeğe sahip olmayan kadınlar, hayatta kalabilmek için emeklerini takas etmektedirler (Walby, 2016). Tarihsel süreçte, neredeyse her dönemde ve her yerde kadınlar ev içi alanla ve bakım emeği ile ilişkilendirilmişlerdir. Annelik ve çocuk yetiştirme de kadınların ev içi rollerindedir. Kadın kimliği ve kadının toplumsal rolü, tarihsel ve geleneksel olarak çocuk sahibi olma ve anneliği çevreleyen sembolizm çerçevesinde inşa edilmiştir. Anneliğe duyulan arzu, sorgulanmaksızın "normal" dişilik yapılarının merkezi olarak kabul edilmiştir (Sever, 2015).

Evliliğin amacı on dokuzuncu yüzyıla kadar çocuk sahibi olmak olarak görülmüştür. Evlilik uygun eşin seçildiği bir beraberlikten ziyade amacının üreme olduğu bir kurum olarak kabul edilmiştir. Cinselliğin işlevi gelecekte haneye ekonomik katkı sağlaması ve ailenin mirasçısı olması beklenen çocukların dünyaya getirilmesi olarak görülmüştür. Bu dönemde çocukluk modern dönemdeki gibi ebeveyn tarafından bakım verilmesi gereken uzun bir dönem olarak anlaşılmamıştır. Modern annelik kültürünün talep ettiği şekilde kadınların bütün enerjilerini ebeveynliğe adanmaları beklentisi söz konusu olmamıştır (Hird & Abshoff, 2000).

Annelik ve kadınlık arasındaki yakınlaşma yirminci yüzyılın ortalarına doğru artmıştır. Bu dönemde banliyö ev hanımının dünyanın her yerindeki kadınların kıskandığı bir statü olduğu ve anneliğin idealize edilmiş, neredeyse mistik bir aura ile çevrili olduğu ileri sürülmüştür. Banliyölerde çekirdek bir ailede yaşamak ve tam zamanlı annelik kadınlar için kabul edilebilir hedef olarak belirlenmiştir. Çocuk, evliliğin doğal bir sonucu; annelik ise üreme içgüdü, dini bir görev, türün bekası için bir sorumluluk olarak görülmüştür (Brickell ve Gilmour, 2019).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Simon de Beauvoir'un cinsiyetleri birleştiren şeylerin ayrılma şeylerden daha önemli olduğunu savunduğu kültüralizm akımıyla kadınların haklarını elde edebileceği uygun bir ortam oluşmuştur. Ancak, 1973 Petrol Krizinin etkisiyle

1980'lerin başında ortaya çıkmaya başlayan feminist anlayış kültüralist yaklaşımları reddetmiştir. Ekonomik daralma kadınların işgücü piyasasından dışlanmasına neden olmuştur. Emek piyasasındaki işsiz ya da geçici çalışan konumlarından memnun olmayan kadınlar çocuk bakımı ve eğitimine yönelmişlerdir. Böylece, annelik yeniden kadınlığın merkezinde yer alan bir erdem olarak tanımlanmıştır. Bu süreçte natüralistler doğanın üstünlüğü ve annelik deneyiminden kaynaklanan kadınsı nitelikleri yücelten yeni özcülük anlayışını gündeme getirmişlerdir. Natüralizm, modernite ve ahlaki yargılar ile pekiştirilmiştir. Kadınların doğa ile yeniden ilişki kurması ve annelik içgüdüsüne dayanan bir yaşam benimsemesi istenmiştir (Badinter, 2020). Geç modern Batı toplumlarında ise anneliğe ilişkin algının değişmesi sonucunda annelik pek çok kadın için bir cinsiyet kaderi olarak görülmesi de kadınların tanımlanmasında merkezi bir rol oynamaya devam etmiştir (Miller, 2010; Sever, 2015).

Feministler 1970'lerde anneliğin tıbbileşmesini sonlandırmayı ve geleneksel yöntemlere dönülerek (evde doğumun değer kazanması gibi) annelik üzerinde söz sahibi olmayı hedeflemişlerdir (Collin ve Kaufner, 2016). Aynı zamanda, feministler annelik konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlar ve anneliğin doğası ve anlamı ile ilgili farklı yaklaşımları benimsemişlerdir (Karmakar, 2022). Kadınların annelik anlayışındaki farklılaşma birleşik bir kadın grubunun oluşmasını da engellemiştir. Kadınlar anneliği kendini tam olarak gerçekleştirmenin yolu olarak görmüş, anneliği gönüllü/gönülsüz reddetmiş veya annelik görevi ile kadınlık arzularını uzlaştırmaya çalışmışlardır. Kadınların farklılaştığı bir nokta da iş-aile yaşam döngüsündeki konumlarıdır. Kadınların tercihleri ve beklentileri kendilerini kalabalık bir aileye adama hayali kurmak, hem çocuk hem meslek sahibi olmayı istemek, hiç çocuk istememek, ne pahasına olursa olsun çocuk sahibi olmayı arzulamak ancak biyolojik olarak anne olamamak üzere farklılaşmaktadır. Neil Gilbert anneliğe ve kariyere verdikleri önceliklere göre "continuum" adını verdiği dört kadın tipolojisi tanımlamıştır. Neo-gelenekseller ve gelenekseller üç veya daha fazla sayıda çocuğu olan ve anneliği önceleyen, modernler ve postmodernler bir ya da iki çocuğa sahip olan veya çocuğu olmayan ve yaşamlarını kariyerlerine adayan kadınları ifade etmektedir (Badinter, 2020).

Ataerkil cinsiyet rejimine gömülü olan annelik kültürlere göre farklılık göstermekle birlikte kültürler arasında ortaklıklar da bulunmaktadır. Sabit, değişmeyen, doğal, doyurucu ve kadınsı kimliğin merkezinde olan annelik Batı kültürüne derinden gömülü bir kavramdır (Gillespie, 1999, s. 43). Örneğin Angla-Saxonlar kadınların aylık kanamalarını baş belası (the curse) olarak nitelendirmiştir. Aristo döneminde kadınların aylık kanamalarında çocuğun kanını ve etini oluşturacak kanın aktığına inanılmıştır (Beauvoir, 1993). Hristiyanlık, İslamiyet, Hinduizm gibi farklı dinlerde kadınların çocuk dünyaya getireceği beklentisi siyasi yapılarla pekiştirilmektedir (Shah & Batzer, 2010). Örneğin; Ruanda'da, aile soyunun devamlılığı, üremenin birincil amacıdır (Hess ve ark., 2018). Sahra altı Afrika'da, soyların sürekliliğine dayanan geleneksel inanç sistemlerinde doğurganlığa büyük önem verilmekte ve kadınların birincil işlevinin doğum yapmak olduğu kabul edilmektedir (Ibisomi & Mudege, 2014). Kısaca, ataerkil kültürde anne olmanın kadın olmakla neredeyse aynı anlama geldiğini söylenebilir. Ataerkil kültürde çocuğu olmayan çiftler kendilerini tamamlanmamış bir aile olarak görmekte ve evlilik ile birlikte henüz dünyaya gelmeyen çocuğu psikolojik olarak kucaklamaktadırlar (Shapiro, 2009).

Türkiye'de de kadınlık ve annelik iç içe geçmiştir. Türkiye'de kadınlar farklı sosyoekonomik özelliklere, eğitim düzeyine ve kültürel

geçmişe sahip olsa da çoğunlukla kendilerini öncelikle anne olarak tanımlamaktadırlar. Kadınlar anne olduklarında toplumsal bir statü elde ederler. Annelik statüsü, çocukların sayısı ve cinsiyetleri ile de ilgilidir. Nitekim, sosyal statü edinmek için genellikle bir erkek çocuk tercih edilmektedir (Sahinoglu & Buken, 2010).

Anne Olamamanın Toplumsal Tezahürleri

Kadınların annelik deneyimi gibi anne olmama deneyimleri de karmaşıktır (Letherby, 2002). Ataerkil bir toplumda erkeklerin baba kadınların ise anne olması beklendiğinden bir kadının, bir erkeğin ya da bir çiftin çocuğunun olmaması anormali olarak görülür ve toplum tarafından daima sorgulanır (Donchin, 1996). Kültür de çiftlere çocukları ile ilgili vaftiz, düğün gibi önemli törensel görevler yüklemektedir (Rutstein & Shah, 2004).

Anne-çocuk arasındaki tarihsel ve sosyal ilişkiler, anneliğin bir dizi sosyal uygulamaya gömüldüğünü ve annelerin deneyimlerin sosyal bağlamın dışında tutulamayacağını göstermektedir. Biyolojik anneliğe duyulan saygı ve bunun cinsiyet kimliği eksenini kabul edilmesi nedeniyle kadınların anne olamaması birçok toplumda tabu olarak görülmektedir (Karmakar, 2022). Birçok toplumda anne olamayan kadınlar eksik, değersiz hatta lanetli olarak algılanmaktadırlar (Hess ve ark., 2018). Anne olamayan kadınların neden anne olmadığını, anne olan kadınların ise idealize edilen annelik rollerini yerine getirip getirmediği ataerkil kültür tarafından daima sorgulanmaktadır (Yıkımsı, 2018).

Biyolojik anne olamamaya yönelik tutumlar kültürel değerlere göre de farklılık göstermektedir. İbranice kutsal kitaplarda, kadının gebe olmadığı her an bir kayıp olarak görülmüştür (Propp, 1999). Gelişmekte olan ülkelerde çocuksuzluğun sosyokültürel anlamı Batı toplumlarına göre daha belirgindir (Ibisomi & Mudege, 2014; Rouchou, 2013; Shah & Batzer, 2010). Örneğin; ABD'de bir kadın biyolojik anne olmak için tıbbi yardım alabilir veya aileden toplumdaki destek görebilir. Ancak; Afrika, Orta Doğu ve Asya'nın bazı bölgelerinde üreme kadınlara kültürel, toplumsal, sosyoekonomik rollerle dayatıldığından biyolojik anne olamayan kadınlar aile, dini liderler ve toplum tarafından suçlanmakta, dışlanmakta ve cezalandırılmaktadır (Ibisomi & Mudege, 2014).

Kadınların biyolojik anne olamamayı nasıl deneyimlediklerinde sınıfsal konumları da belirleyici olmaktadır. Gambiya'nın kentleşmiş Batı Kıyısı bölgesinde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip kentli kadınlar finansal durumları, profesyonel kariyerleri ve bazen eğitim geçmişleri nedeniyle evliliklerinde ve toplumda daha güçlü bir konuma sahiplerdir. Daha düşük sosyo-ekonomik durumdaki kadınlar biyolojik anne olamamanın damgalanma sonucuyla daha sert bir şekilde karşı karşıya kalmaktadır (Dierickx ve ark., 2018).

Hem istediği halde anne olamayan hem de anne olmayı tercih etmeyen kadınlar dışlanma yaşamaktadırlar. Ancak, biyolojik bir problemi olduğu tanısı alan kadınlar tıbbi tedavi seçenekleri olduğundan her zaman olmasa da destek görebilirken kendi isteği ile anne olmayan kadınlar genellikle bencil, sapkın ve üzgün olarak yargılanmaktadırlar (Letherby, 2002; Gillespie, 1999). Türkiye'de çocuksuzluğu tercih eden 21 kadınla gerçekleştirilen nitel bir araştırmada orta sınıf kadınların çocuksuz olmalarına aslında yapısal koşulların uygun olmamasının neden olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'de çocuğa yönelik politikalar, kadınların özgürleşmesine katkı sağlayan iş yaşamı ile birlikte çocuk bakımını sürdürmeyi zorlaştırmaktadır (Eke, 2020). Japonya'da biyolojik anne olamayan kadınların sosyal çevreleriyle (aile üyeleri,

akrabalar, iş arkadaşları, komşular gibi) olan etkileşimlerinin araştırıldığı çalışmada kadınlar çocuk konusunda meraklı olunması, müdahale edilmesi, endişe ve tavsiyelerin uygunsuz şekilde dile getirilmesi, duyarsız ve umursamaz hareket edilmesi, çocuksuzluğa ve üreme tıbbına olumsuz tutum sergilenmesi, hayal kırıklığı hissini yansıtılması, eleştiri, çocuksuzluğun bilinçli olduğunun ve herhangi bir sorundan kaynaklanmadığının düşünülmesi ve iletişim kurmaktan kaçınılması gibi olumsuz sosyal tepkileri dile getirmişlerdir (Akizuki & Kai, 2008).

Anne Olamamanın Kadınlar Açısından Doğurduğu Sonuçlar

Biyolojik ebeveyn olamamak her yaş, cinsiyet, ırk ve sınıftan bireyi etkilese de erkeklerin üreme sağlığı sorunları yakın döneme kadar gizli tutulmuş ve çocuksuzluktan kadınlar sorumlu tutulmuştur. On dokuzuncu yüzyılda doğurganlığın açıklanmasında kadın anatomisi bir hata olarak görülmüştür. Bu durum kadınların üreme konusunda suçlu, yetersiz ve umutsuz hissetmelerine neden olmuştur. Yirminci yüzyıldan itibaren doğurganlık araştırmalarında erkeklerin rolü de değerlendirilmeye başlanmıştır. Ancak, doğurgan olmamanın biyolojik nedenlerle açıklanamadığı durumlarda yine kadınlar suçlamaların odağı olmuştur. Kadınlar profesyonel kariyer gelişimine odaklanma, psikolojik olgunlaşmamışlık gibi gerekçelerle suçlanmışlardır (Shattuck & Schwarz, 1991).

Tıp alanındaki gelişmeler çiftlerin çocuklarının olmamasının erkeklerden de kaynaklanabileceğini gösterse de toplumsal algı daha çok kadınlardan kaynaklandığı yönündedir (Inhorn & Patrizio, 2015; Topdemir-Koçyiğit, 2012). Bazı toplumlarda erkekler kendilerinden kaynaklanan infertiliteyi gizlemek için eşlerinin yakın arkadaşları ile cinsel ilişki yaşamasını kabul etmekte veya başka bir yerde çocuk sahibi olduklarını iddia edebilmektedir (Ibisoni & Mudege, 2014). Kadınlar bazen eşlerini daha büyük bir damgalanmadan kurtarmak için çocuksuzluk erkek kaynaklı olsa da infertilitenin kendilerinden kaynaklandığını yansıtmaktadır. "Nezaket damgası" olarak ifade edilen bu tutum ile erkek üreme sorunları maskelenmektedir. Türkiye'de de mevcut sosyokültürel tutumlar nedeniyle biyolojik ebeveyn olamamak genellikle bir kadın sorunu olarak görülmeyle devam etmektedir (Sahinoglu & Buken, 2010).

Biyolojik ebeveyn olamamanın yalnızca kadınlardan kaynaklandığının düşünülmesi kadar kadınların heterojenliğini göz ardı etmek de sorunludur. Bireysel, ailesel ve toplumsal faktörlerin etkileşimi nedeniyle her kadının anne olamama deneyiminin farklı olduğu kabul edilmelidir (Hassan ve ark., 2020). Biyolojik ebeveyn olamamanın kadınlar özelinde ekonomik yoksunluk, şiddet, tehdit, terk edilme, boşanma, stress, anksiyete, depresyon, düşük benlik saygısı gibi sonuçları olmaktadır (Ibisoni & Mudege, 2014; WHO, 2020b). Aynı zamanda kişisel, kişilerarası, toplumsal beklentiler kadınlarda başarısızlık, kayıp ve dışlanmaya neden olabilmektedir. Çocuksuzluk çift ilişkilerinde sorunlara da neden olmaktadır (Rutstein & Shah, 2004). Anne olamamanın kadınların yaşamında neden olduğu sosyal sorunlar aşağıdaki gibi kategorize edilebilir:

Baskı ve Damgalanma

Kadınların çocuk sahibi olmadıklarında maruz kaldıkları baskı ve damgalanma her kültürde farklılaşsa da evrensel eğilimler devam etmektedir (Rouchou, 2013; Yıkılmış, 2018). Aynı toplum içerisinde yaşayan kadınların maruz kaldığı damgalanma biçimleri ve düzeyleri de farklılaşabilmektedir. Topdemir-Koçyiğit

(2012)'in araştırması anne olmayan kadınlarda eğitim düzeyi düşük olanların yüksek olanlara, kırsalda yaşayanların kentlerde yaşayanlara göre daha fazla damgalanmaya maruz kaldığını göstermektedir. Akşit (2009)'in araştırması da baskı ve damgalanmanın eş ve eşin ailesi başta olmak üzere yakın sosyal çevre tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Kadınlara yönelik damgalama sosyal kimlik ile de ilgilidir. Ceballo ve diğerlerinin (2015) araştırması, ABD'de biyolojik anne olamayan Afro-Amerikan kadınların hem kadın hem de siyahi olmaları nedeniyle damgalandıklarını göstermektedir.

Terk Edilme ve Boşanma

Biyolojik anne olamamanın kadınların medeni durumları üzerinde sonuçları vardır. Anne olmayan kadınların eşinden ayrılma/boşanma ve birden fazla evlenmiş olma olasılığı daha yüksektir. Nikaragua, Dominik Cumhuriyeti ve Eritre'de çocuğu olmayan kadınların %40'ından fazlası ayrılmış/boşanmıştır (Rutstein & Shah, 2004). Anne olmayan Kamerunlu kadınlar genellikle eşleri tarafından terk edilmektedir (Weinger, 2009).

Çokeşlilik

Birçok Afrika ülkesinde ailede çocuk dünyaya gelmediğinde erkeklerin tekrar evlenmesi beklenmektedir (Upkong & Orgi, 2006). Çokeşliliğe izin verilen kültürlerde bir erkek ilk eşi ile çocuğu olmadığı ikinci eş ile evliliği tercih edebilmektedir. Örneğin; Kenya, Ürdün, Nepal ve Yemen'de ilk eşleri ile çocuğu olmayan erkeklerin ikinci eş ile evlenme olasılıkları daha fazladır (Rutstein & Shah, 2004). Terk edilmek kadınlarda yoksulluk gibi sosyal sorunlara neden olabilir. Türkiye'de çiftler çocuğu olmadığı özellikle kırsal alanda geleneksel çözümlere başvurumaktadırlar. Bu yöntemler, kırdan kente göç yoluyla büyükşehirlere de taşınmaktadır (Inhorn & Patrizio, 2015). Türkiye'de çok eşliliğin bir örneği olan kumalık, bazı toplumsal kesimler tarafından kabul edilmesine rağmen yasal değildir (Sahinoglu & Buken, 2010). Topdemir-Koçyiğit (2012)'in araştırması da, biyolojik anne olamayan kadınların kuma tehdidi ile karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir.

Ev İçi Şiddet

Biyolojik anne olamayan kadınların ev içi şiddetin mağduru olma olasılığı daha yüksektir. Kadınlar, eşleri ve eşlerinin aile üyeleri tarafından sözlü-psikolojik şiddete maruz bırakılmaktadırlar (Inhorn & Patrizio, 2015). Türkiye'de Van'da yapılan bir araştırmaya göre, biyolojik anne olamayan kadınlar eşlerinden ve/veya eşlerinin ailelerinden şiddet görmektedir. 122 kadının katıldığı araştırmada kadınların %33,6'sı anne olamama nedeniyle şiddet görmüşlerdir. Şiddet kadınların %78'ine tanıdan hemen sonra eşleri tarafından uygulanmıştır (Yıldızhan ve ark., 2009).

İşsizlik

Biyolojik anne olamayan kadınlar üreme tedavilerinin genellikle birincil aktörü olmaktadır. Kadınlar tedaviler nedeniyle iş gücü piyasasından uzak kalmalarından dolayı sorunlar yaşamaktadırlar. Tedavi sürecinde kadınların sıklıkla infertilite ünitesine gitmek zorunda kalmaları işsizliğe ya da akademik kariyerlerinin sonlanmasına neden olmaktadır. İşsizlik nedeniyle çiftler infertilitenin ekonomik yüküne ek ekonomik sorunlar yaşayabilmektedir. Özellikle, uzun süreli tedaviler kadınların iş gücü piyasasından dışlanmalarına ve özel alana hapsolmalarına neden olmaktadır. ABD New England'da biyolojik anne olamayan 12 kadının deneyimlerini ele aldığı araştırmada kadınlar 1980'lerin ortalarından 2000'lerin başına kadar 15-20 yıl arasında değişen sürede ameliyat, ilaç, tüp bebek gibi üreme tedavilerinden yararlandıklarını bildirmişlerdir (Ferland & Caron, 2013).

Sonuç ve Öneriler

Ataerkil toplumlarda tarihsel-kültürel olarak inşa edilen ve kadınları özel alanda konumlandıran toplumsal cinsiyet rollerinden biri olan annelik kadınlık ile iç içe geçmiştir. Günümüzde anneliğe ilişkin anlayış değişse de modern Batı toplumları da dâhil olmak üzere bir kadının kadın olarak kabul edilmesi için anne olması beklenmektedir. Anne olan kadınlar üzerindeki baskı ideal çocuğa ilişkin kabuller üzerinden kurulmaktadır. Çocuğu olmayan kadınlar ise geniş aile üyeleri ve toplum tarafından sürekli eksik ya da kusurlu hissettirililmektedir.

Kadınlar, çocuk istemi ile başvurdukları çözüm yolları olan geleneksel uygulamalar ve üreme tekniklerinin vaat ettiği üreme umudu ile geçmişe göre artan ataerkil baskı altında yaşamaya başlamışlardır.

Kadınların biyolojik anne olamama deneyimi ortak olsa da farklı kültür, yaş, sınıf özelliklerine sahip kadınların deneyimleri de farklılaşabilmektedir. Üreme tedavilerinden yararlanmada kadınlar arasında küresel ve ülkeler içerisinde yerel düzeyde eşitsizlik söz konusudur. Kadınların eşitsiz konumunun dikkate alınmaması ezme-ezilmek ilişkilerinde ezilen konumda olmalarını ve maruz kaldıkları baskıyı sürdürmektedir. Kadınlar biyolojik anne olamamak nedeniyle kökeninde ataerkil cinsiyet rejiminin bulunduğu şiddet, boşanma, terk edilme, çok eşlilik, işsizlik gibi sorunlar yaşamaktadırlar.

Kadınlar üzerindeki ataerkil baskıyı arttıran ve kadınları güçsüzleştiren koşullarla feminist mücadelede öncelikle biyolojik anne olamayan kadınların içerisinde yer aldıkları çoklu eşitsiz ilişkileri kırmak ve kadınların kendi bedenleri ve yaşamları üzerinde söz sahibi olmasını sağlamak hedeflenmelidir. Gerçekleştirilecek mücadele ve dönüşümün feminist bir örgütlenme üzerinden gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Feminizm; kadınların güçlenmelerine, benlik saygılarının artmasına, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve ataerkil ideolojinin hayatları üzerinde etkilerine dair bilinç geliştirmelerine odaklanmaktadır. Kadınların yaşadıkları baskının nedenleri toplumsal bağlamla ilişkilendirerek daha geniş toplumsal bağlamda dönüşüm gerçekleştirilmelidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik politika ve uygulamalar hayata geçirilmelidir. Kadınların güçlenmesi için istihdam, haklar, bakım, eğitim, politika gibi gündelik yaşamın her alanında ayrımcılık ve eşitsizlikle mücadele edilmelidir. Kadınların refah seviyeleri ve yaşam standartları artırılmalıdır.

Biyolojik anne olamamanın psikososyal yönleri birinci basamak sağlık ekipleri yerine profesyonel becerilere sahip ruh sağlığı çalışanları tarafından ele alınmalıdır. 1985 yılında kurulan Avrupa İnsan Üremesi ve Embriyoloji Derneği infertilite danışmanlığını tanımlanmış ve ilkeleri belirlenmiştir. Psikiyatir, psikolog, hemşire, sosyal hizmet uzmanı, sosyolog olmak üzere meslek elemanlarından oluşan multidisipliner ekiple uygulama yapılmaktadır (Boivin ve ark., 2007). Birey ve çiftlerin sorunlarına yönelik terapötik çalışmalar geniş aile, komşular, iş arkadaşları, işverenler ve sağlık uzmanları olmak üzere etkileşime girdikleri diğer sistemleri kapsamalıdır. Türkiye'de & biyolojik anne-baba olamayan bireylere ve çiftlere yönelik çalışmaların yapıldığı profesyonel bir ekip oluşturulmalıdır. İlgili kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri tarafından danışmanlık hizmetleri verilmelidir.

Kadınların sosyal çevrelerinin de dâhil edilerek gerçekleştirilecek çalışmalarda eşler başta olmak üzere erkeklerle çalışmak önemlidir. Erkeklerin katılımıyla yapılacak çalışmalar; kadınların güçsüzleşmesinde nasıl bir etkileri olduğu ve ataerkil sistemin kendilerini

nasil güçsüzleştirdiği üzerine çift yönlü (hem mağdur hem fail olarak) olmalıdır. Kadınların güçlenmesini hedefleyen grup çalışmaları gerçekleştirilebilir. Bu doğrultuda kadınların yaşam deneyimlerinin ortaklıklarının ve bu ortaklıklar üzerinden farklılıklarının keşfedildiği feminist grup çalışmaları etkili olacaktır.

Kadınların ihtiyaçlarına ve isteklerine yönelik genelleştirilmiş bir perspektifin korunduğu, kadınların bakış açılarına değer verildiği kadınlara yönelik ötekileştirmeyi derinleştirmeyecek tepki stratejileri gereklidir. Tüp bebek tedavilerini düzenleyen kanun ve politikaların etkinleştirilmesi, ayırım gözetmeksizin hizmetlere evrensel erişim sağlanması ve ilgili tüm tarafların insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için gereklidir (WHO, 2020b).

Toplumların yerel ve kültürel özelliklerine göre planlanmış eğitim programları ve atölye çalışmaları infertilite hakkında doğru bilginin yayılması ve damgalamanın azalmasına etkilidir. Bireylerin ve daha küçük toplum üyelerinin bakış açılarını değiştirmek daha geniş sosyal dönüşümlere giden yolda atılan önemli adımlardır. Toplum eğitimi biyolojik anne olamayan kadınlarla olumlu sosyal etkileşimlerin teşvik edilmesi için de kullanılabilir. Ergenlik, hamilelik, menopoz, üreme sistemleri, cinsel işlev gibi konularda cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimleri teşvik edilmelidir. Medya ve sivil toplum kuruluşları damgalanmayı azaltmada ve geliştirmekte olan toplumlarda araştırma yoluyla sağlık politikaları ve programlardaki mevcut boşlukları belirlemede destekleyici bir rol oynayabilir.

Kadınları anlamak ve ihtiyaçlarını analiz etmek için kadınların deneyimlerinin görünür kılındığı yeni araştırmalara ihtiyaç vardır. LGBTI+ bireyler, partneri olmayan bireyler gibi grupların görünür kılınması da gerekmektedir. Görece az araştırılmış grupların yaşam deneyimleri çocuksuzluğa dair daha kapsayıcı bir anlayışın inşasına katkıda bulunacaktır. Sonuç itibarıyla çocuksuz olmak bir kusur veya eksiklik değil bir farklılıktır. Bu nedenle, kadınları yalnızca çocuk dünyaya getiren bireyler olmaya indirgeyen ataerkil baskı sonlandırılmalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declared that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study had received no financial support.

Kaynaklar

- Akizuki, Y., & Kai, I. (2008). Infertile Japanese women's perception of positive and negative social interactions within their social networks. *Human Reproduction*, 23(12), 2737-2743. [\[CrossRef\]](#)
- Akşit, E. E. (2009). Kısırlık: Olanak ve tahakküm. *Fe Dergi*, 1(2), 43-54.
- Alinsky, D. (2014). *Radikaller İçin kurallar* (1. Baskı). Geoturka.
- Badinter, E. (2020). *Kadınlık mı? Annelik mi?* (A. Ekmekçi, Trans.), 4. Baskı, İletişim.

- Beauvoir, D. (1993). *Kadın İkinci Cins I: Genç Kızlık Çağı* (B. Onaran, Trans.), 7. Baskied. Payel.
- Bell, K. (2013). Constructions of "infertility" and some lived experiences of involuntary childlessness. *Affilia*, 28(3), 284–295. [CrossRef]
- Boivin, J., Bunting, L., Collins, J. A., & Nygren, K. G. (2007). International estimates of infertility prevalence and treatment-seeking: Potential need and demand for infertility medical care. *Human Reproduction*, 22(6), 1506–1512.
- Brickell, C., & Gilmour, F. (2019). The dialectics of motherhood in 1950s New Zealand. *Journal of Family History*, 44(4), 413–430. [CrossRef]
- Ceballos, R., Graham, E. T., & Hart, J. (2015). Silent and infertile: an intersectional analysis of the experiences of socioeconomically diverse African American women with infertility. *Psychology of Women Quarterly*, 39(4), 497–511. [CrossRef]
- Collin, F., & Kaufer, I. (2016). *Feminist Güzergah* (1. Baskied.). Dipnot.
- Dierickx, S., Rahbari, L., Longman, C., Jaiteh, F., & Coene, G. (2018). 'I am always crying on the inside': a qualitative study on the implications of infertility on women's lives in Urban Gambia. *Reproductive Health*, 15(1), 1.
- Donchin, A. (1996). Feminist critiques of new fertility technologies: implications for social policy. *Journal of Medicine and Philosophy*, 21(5), 475–498. [CrossRef]
- Eke, N. P. (2020). *Çocukluluk Tercihinin Söylemsel İnşası* [Yayımlanmış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Ferland, P., & Caron, S. L. (2013) Exploring the long-term impact of female infertility. *Family Journal*, 21(2), 180–188. [CrossRef]
- Gillespie, R. (1999). Voluntary childlessness in the United Kingdom. *Reproductive Health Matters*, 7(13), 43–53. [CrossRef]
- Gore, A. C., Chappell, V. A., Fenton, S. E., Flaws, J. A., Nadal, A., Prins, G. S., Toppari, J., & Zoeller, R. T. (2015) EDC-2: The Endocrine Society's second scientific statement on endocrine-disrupting chemicals. *Endocrine Reviews*, 36(6), E1–E150. [CrossRef]
- Hammons, S. A. (2008). Assisted reproductive technologies: changing conceptions of motherhood? *Affilia*, 23(3), 270–280. [CrossRef]
- Hassan, S. N., Siddiqui, S., & Friedman, B. D. (2020). Health status and quality of life of women seeking infertility treatments in Baluchistan, Pakistan. *British Journal of Social Work*, 50(5), 1401–1418. [CrossRef]
- Hess, R. F., Ross, R., & Gilliland Jr Jr., J. L. (2018). Infertility, psychological distress, and coping strategies among women in Mali, West Africa: a mixed-methods study. *African Journal of Reproductive Health*, 22(1), 60–72. [CrossRef]
- Hirata, H., Laborie, F., Le Doaré, H., & Senotier, D. (2015). *Eleştirel Feminizm Sözlüğü* (G. Acar Savran, Çev.). Dipnot.
- Hird, M. J., & Abshoff, K. (2000) Women without children: A contradiction in terms? *Journal of Comparative Family Studies*, 31(3), 347–366. [CrossRef]
- Ibisomi, L., & Mudege, N. N. (2014). Childlessness in Nigeria: perceptions and acceptability. *Culture, Health and Sexuality*, 16(1), 61–75. [CrossRef]
- Inhorn, M. C., & Patrizio, P. (2015). Infertility around the Globe: New thinking on gender, reproductive technologies and global movements in the 21st century. *Human Reproduction Update*, 21(4), 411–426. [CrossRef]
- Karmakar, I. (2022). Motherhood beyond biology: two Indian women writers' fictions of non-biological motherhood. *Journal of Commonwealth Literature*, 57(1), 169–185. [CrossRef]
- Letherby, G. (2002). Childless and bereft?: Stereotypes and realities in relation to 'voluntary' and 'involuntary' childlessness and womanhood. *Sociological Inquiry*, 72(1), 7–20. [CrossRef]
- McKennon Brody, J., & Frey, L. (2017). Mis (sed) conceptions: motherhood through the lens of involuntary childlessness. *Women's Reproductive Health*, 4(3), 151–168. [CrossRef]
- Miller, T. (2010). *Annelik Duygusu* (G. Tunçer Çev.). İletişim.
- Propp, K. (1999). Sarah's laugh. How infertile women deal. *Reproductive Health Matters*, 7(13), 39–42. [CrossRef]
- Rouchou, B. (2013). Consequences of infertility in developing countries. *Perspectives in Public Health*, 133(3), 174–179. [CrossRef]
- Rutstein, S. O., & Shah, I. H. (2004). *Infecundity, infertility, and childlessness in developing countries. Demographic and Health Surveys (DHS) Comparative reports No. 9ORC Macro and the World Health Organization.*
- Sahinoglu, S., & Buken, N. O. (2010). Gender, infertility, motherhood, and assisted reproductive technology (ART) in turkey. *Human Reproduction and Genetic Ethics*, 16(2), 218–232. [CrossRef]
- Segal, T. R., & Giudice, L. C. (2019). Before the beginning: environmental exposures and reproductive and obstetrical outcomes. *Fertility and Sterility*, 112(4), 613–621. [CrossRef]
- Sever, M. (2015). Kadınlik, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den kadınlik mı annelik mi?, Tina Miller'dan annelik duygusu: mitler ve deneyimler ve Corinne Maier'den no kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması. *Fe Dergi*, 7(2), 71–86.
- Shah, K., & Batzer, F. (2010). Infertility in the developing world: the combined role for feminists and disability rights proponents. *IJFAB*, 3(2), 109–125. [CrossRef]
- Shapiro, C. H. (2009). Therapy with infertile heterosexual couples: it's not about gender—or is it? *Clinical Social Work Journal*, 37(2), 140–149. [CrossRef]
- Shattuck, J. C., & Schwarz, K. K. (1991). Walking the line between feminism and infertility: implications for nursing, medicine, and patient care. *Health Care for Women International*, 12(3), 331–339. [CrossRef]
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006). *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı*. Resmi Gazete.
- Sun, H., Gong, T. T., Jiang, Y. T., Zhang, S., Zhao, Y. H., & Wu, Q. J., Wu (2019) Global, regional, and national prevalence and disability-adjusted life-years for infertility in 195 countries and territories, 1990–2017: Results from a global burden of disease study, 2017. *Ageing*, 11(23), 10952–10991. [CrossRef]
- Topdemir-Koçyiğit, O. (2012). İnfertilite ve sosyo-kültürel etkileri. *İnsanbilim Dergisi*, 1(1), 27–37.
- Upkong, D. Orji, E. Nijerya'daki İnfertil Kadınlarda Ruh Sağlığı [Mental health of infertile women in Nigeria]. *Türk Psikiyatri Derg.* 2006 Winter;17(4), 259–65. Turkish. PMID: 17183442.
- Walby (2016) *Patriyarka Kuramı* (H. Osmanoğlu, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Weinger, S. (2009). Infertile' Cameroonian women: social marginalization and coping strategies. *Qualitative Social Work*, 8(1), 45–64. [CrossRef]
- World Health Organization (2020a). *ICD-11 for mortality and morbidity statistics*. Retrieved from <https://icd.who.int/browse11/l-m/en>
- World Health Organization (2020b). *Infertility*. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infertility>
- Yıkış, M. S. (2018). Pronatalist kültürdeanne olmamak. *Fe Journal/Fe Dergi: Feminist Elestiri*, 10(2), 2683–2687.
- Yıldızhan, R., Adali, E., Kulusari, A., Kurdoğlu, M., Yıldızhan, B., & Sahin, G. (2009). Domestic violence against infertile women in A Turkish setting. *International Journal of Gynaecology and Obstetrics*, 104(2), 110–112. [CrossRef]
- Zegers-Hochschild, F., Adamson, G. D., de Mouzon, J., Ishihara, O., Mansour, R., Nygren, K., Sullivan, E., van der Poel, S., International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology, & World Health Organization (2009). The International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) Revised Glossary on ART Terminology, 2009. *Human Reproduction*, 24(11), 2683–2687. [CrossRef]

Acknowledgement of Reviewers

Dear Readers,

Our reviewers perform very important and precious role in the evaluation of the scientific articles, make valuable contributions to the increasing quality and the rising at an international level of the Advances in Women's Studies.

Editorial Board would like to thank all the reviewers that are listed below for their support in Advances in Women's Studies in 2022.

Ahmet Ertan Tezcan

Aslıhan Zinderen

Aybüke Kaplan

Aynur Aytekin Özdemir

Ayşe Aydın

Ayşegül Çevik Ergönül

Baki Ünal

Elif Küçük Durur

Erhan Kılıç

Esra Çınar Tanrıverdi

Etem Yeşilyurt

Fatime Güneş

Hatice Durmaz

Işıl Fulya Orkunoğlu Şahin

İrfan Hıdıroğlu

Meltem Demirgöz Bal

Mine Ekinci

Nurcan Kırca

Özlem Şahin Altun

Sibel Küçükkoğlu

Susin Gören Kekeç

Yasemin Güniz Sertel

